

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ СНУ ім. В. ДАЛЯ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ВЕКТОР НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

*Збірник наукових праць
за загальною редакцією О.В. Шаповалової*

Сєвєродонецьк 2019

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ СНУ ім. В. ДАЛЯ**

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ВЕКТОР НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

*Збірник наукових праць
за загальною редакцією О.В. Шаповалової*

Сєверодонецьк 2019

УДК 33:004.738.5]:34.06(477)

Ц 75

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол №4 від 27 грудня 2019 року)*

Рецензенти:

Розовський Б.Г., док. юрид. наук, професор, завідувач кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені В. Даля

Мілаш В.С., док. юрид. наук, доцент, професор кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ц 75 Цифровізація сучасних бізнес-процесів як вектор нової економічної політики. Збірник наукових праць. За заг. ред. О.В. Шаповалової. Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2019, 70 с.

ISBN 978-617-7087-74-7

Збірник присвячено популяризації наукових знань про цифрову економіку як складовий елемент інформаційного суспільства в умовах формування інноваційної моделі розвитку національної економіки. Зокрема, щодо правового забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу, зміни напрямів економічної політики під впливом цифровізації економіки (у тому числі її правової інфраструктури), структури відносин у цифровій економіці та їх нормативно-правового регулювання в Україні і у світі.

Рекомендовано всім, хто цікавиться правовими проблемами цифрової економіки та електронного бізнесу, в тому числі науковцям, викладачам, аспірантам, студентам юридичних, економічних та інших, пов'язаних з використанням цифрових технологій, спеціальностей.

УДК 33:004.738.5]:34.06(477)

ISBN 978-617-7087-74-7

© Автори, 2019

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2019

ЗМІСТ

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ.....	6
ПЕРЕДМОВА.....	8
Вінник О.М. ПРОБЛЕМА ВРЕГУЛЮВАННЯ/ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ/СПОРІВ В РАКУРСІ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ....	10
Шаповалова О.В. ЗМІНА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	18
Мілаш В.С. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ.....	23
Шелухін М.Л. О МОНОГРАФИИ Б.Г. РОЗОВСКОГО «РЫНОК В ОЖИДАНИИ ЭПОХИ СОЦИАЛИЗМА ОЦИФРОВАННОЙ ЭКОНОМИКИ».....	25
Шаповалова О.В., Лазніков В.М. МУНІЦІПАЛЬНІ РЕЄСТРИ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ГРОМАД.....	29
Фонова О.С. ЕЛЕКТРОННІ СУДОВІ СЕРВІСИ – ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС В ДЕКІЛЬКА КЛІКІВ.....	33
Єфремова К.В. НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	42
Домбровська А.В. ОБІГ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	46
Тютюнник В.К. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	50

Юшко А.М, Кохан В.П., Черкасов О.В. ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ, НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	58
Новіков Є.А., Гречко О.О., Коритін Д.С. ЩОДО ПОТРЕБ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	62
Глібко С.В., Любчич А.М., Подрез-Ряполова І.В. ЩОДО НАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ СТОСОВНО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	66

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Вінник Оксана Мар'янівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ

Шаповалова Ольга Вікторівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені В. Даля МОН України, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Сєвєродонецьк

Мілаш Вікторія Сергіївна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, м. Харків

Шелухін Микола Леонідович – доктор юридичних наук, професор кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету, м. Маріуполь

Лазніков Вадим Миколайович – Заслужений юрист України, начальник Управління з питань нормативно-правової роботи та децентралізації Луганської ОДА, м. Сєвєродонецьк

Фонова Олена Сергіївна – кандидат юридичних наук, суддя Господарського суду Луганської області, м. Харків

Єфремова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ

Домбровська Алла Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків

Тютюнник Вікторія Костянтинівна – аспірантка 1-го курсу юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, м. Сєвєродонецьк

Юшко Алла Миронівна – кандидат юридичних наук, завідувач наукового відділу правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, м. Харків

Кохан Вероніка Павлівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Черкасов Олег Володимирович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Новіков Євген Андрійович – кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Гречко Ольга Олександрівна – кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Коритін Денис Сергійович – молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Глібко Сергій Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, директор НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Любчич Анна Миколаївна – кандидат юридичних наук, учений секретар НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна – науковий співробітник, НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

ПЕРЕДМОВА

У грудні 2019 року на юридичному факультеті Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля науковці, фахівці у галузі права, економіки та економіко-правових досліджень, а також аспіранти та студенти обговорювали правові проблеми цифровізації сучасних бізнес-процесів як вектору нової економічної політики.

Мета Круглого столу:

1. Популяризація знань про цифрову економіку як складовий елемент інформаційного суспільства, про структуру відносин у цифровій економіці та їх нормативно-правове регулювання в Україні й у світі. Інформування про видання монографій О.М. Вінник «Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу» (2018 р.), В.І. Ляшенка, О.С. Вишневського «Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку» (2018 р.), Б.Г. Розовського «Рынок в ожидании эпохи социализма оцифрованной экономики» (2019 р.) та обговорення їх.

2. Залучення провідних вчених та практиків до дискусії щодо оцінки сучасних проблем обґрунтування напрямів забезпечення збалансованого розвитку права та економіки в умовах цифровізації.

3. Аналіз зміни напрямів економічної політики під впливом цифровізації економіки (у тому числі її правової інфраструктури). Обговорення правових проблем оцифровки сучасних бізнес-процесів.

4. Дискусія та обґрунтування потреби наступної модернізації господарського, трудового та іншого законодавства під впливом цифровізації економіки.

Відбулося спілкування за такими тематичними напрямами: «Проблема врегулювання/вирішення конфліктів/спорів в ракурсі соціального спрямування цифрової економіки», «Зміна державної політики України під впливом цифровізації економіки», «Цифровізація господарських відносин: теоретико-правові засади», «Мініципальні реєстри як засіб удосконалення управління активами громад», «Перспективи правового регулювання освітньої, наукової та науково-технічної діяльності», «Щодо потреб дерегуляції законодавства в сфері господарської діяльності», «Щодо нагальних питань стосовно правового регулювання інноваційної діяльності».

Заявлений статус Круглого столу як Всеукраїнського було підтверджено участю в ній представників з 4-х міст країни. Усього у роботі Круглого столу прийняло участь 43 особи, надійшло 15 матеріалів від 30 осіб.

Якісний та кількісний склад учасників такий: докторів наук – 4, кандидатів наук – 12. Фахівці були представлені з декількох галузей: Заслужений юрист України, начальник Управління з питань нормативно-правової роботи та децентралізації Луганської ОДА В.М. Лазніков; спеціаліст з адміністративної децентралізації Компоненту «Місцеве самоврядування та реформа децентралізації» Програми з відновлення та розбудови миру ПР ООН А.П. Молошний; голова Луганського обласного територіального відділення

Антимонопольного комітету України К.С. Мешков; начальник Управління державної реєстрації нормативно-правових актів, правової роботи та правової освіти Головного територіального управління юстиції у Луганській області О.В. Жученко; суддя Господарського суду Луганської області, к.ю.н. О.С. Фонова. Аспіранти, студенти – 20 осіб.

За географією – мешканці таких міст: Київ – 2 особи, Харків – 12 осіб, Маріуполь – 1 особа, Сєвєродонецьк та інші міста Луганської області – 28 осіб. Завдання, які ставили перед собою організатори заходу, було виконано. Відбувся обмін практичними і теоретичними напрацюваннями учасників конференції у сфері правового забезпечення цифровізації сучасних бізнес-процесів.

Організаційний комітет висловлює подяку за активну участь в Круглому столі провідних науковців. Автори кращих з представлених матеріалів були запрошені до публікації у Збірці наукових праць.

ПРОБЛЕМА ВРЕГУЛЮВАННЯ/ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ/СПОРІВ В РАКУРСІ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Вінник О.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу
правового забезпечення ринкової економіки
НДІ приватного права і підприємництва імені
академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН, України, Київ
ORSID <https://orcid.org/0000-0002-9397-5127>*

Соціальне спрямування цифрової економіки та електронного бізнесу як її складової – важливе завдання, що ґрунтується на конституційних засадах, адже ст. 13 Конституції України [1] містить положення щодо забезпечення державою соціального спрямування вітчизняної економіки, важливою складовою якого є відповідальність бізнесу – як юридична, так і соціальна. Остання передбачає орієнтацію підприємництва не лише на отримання прибутку від реалізації вироблених ним товарів, виконаних робіт, наданих послуг, а й з урахування суспільних потреб, включно з відповідальністю за свої дії, що береться добровільно і так само добровільно реалізується [2]. Концепції соціального спрямування економіки та відповідальності підприємництва як її складової співзвучні й інші положення Конституції, зокрема щодо обов'язку власників не використовувати власність на шкоду людині, суспільству, довкіллю [1, ст. 13, 41], в тому числі при здійсненні бізнес-діяльності, право на яку закріплено в Конституції України з одночасним включенням у відповідну статтю положень щодо захисту економічної конкуренції та прав споживачів [1, ст. 42], що передбачає обов'язок суб'єктів такої діяльності утримуватися від порушень прав та законних інтересів інших осіб, економічної системи в цілому з точки зору її конкурентоздатності.

Отже, соціальне забезпечення економіки та її невід'ємної складової – підприємництва (бізнесу) нерозривно пов'язане із його соціальною відповідальністю, остання – з можливістю швидкого та недорогого для пересічних громадян-споживачів способу вирішення конфліктів/спорів, що виникають в процесі здійснення бізнес-діяльності, Інтернет-торгівлі, зокрема. Проте соціальна відповідальність бізнесу – не досить поширене в Україні явище, тому ключову роль у забезпеченні балансу інтересів бізнесу та споживачів відіграє традиційна юридична відповідальність, в т.ч. господарсько-правова і цивільно-правова. Разом з тим, застосування такої відповідальності в умовах цифрової економіки/ЦЕ [3] стає проблематичним щодо «цифровізованих» явищ, зокрема, у відносинах за участю віртуальних підприємств та/або з використанням бізнес-сайтів (Інтернет-магазинів,

торговельних Інтернет-платформ тощо). В цих відносинах споживачі, які одночасно мають ознаки традиційного споживача (у разі придбання товарів/замовлення робіт в речовій формі) та електронного споживача (якщо при цьому використовуються електронні засоби, зокрема, мережа Інтернет), досить вразливі, оскільки законодавець не містить положень щодо правового статусу та відповідальності віртуального підприємства (останнє являє собою групу фізичних та/або юридичних осіб, яка нерідко використовує один електронний ресурс – електронний магазин чи електронну торговельну платформу, але без оформлення організаційної єдності такої групи в якості юридичної особи [4]), а також не містить більш-менш ґрунтовних положень щодо правового режиму таких електронних ресурсів, як Інтернет-магазин та торговельна Інтернет-платформа (а саме з їх використанням відбувається зазвичай е-торгівля).

Закон, що регулює сферу електронної комерції, визначає її суб'єктами продавця (виконавця, постачальника) товарів, робіт, послуг [5, ст. 7], покупця (замовника, споживача) товарів, робіт, послуг [5, ст. 8], постачальника послуг проміжного характеру [5, ст. 9], але при цьому не враховує важливі обставини, а саме, що: а) при використанні такого сайту, як Інтернет-магазин (останній визначається Законом «Про електронну комерцію» як електронний ресурс [5, ст. 3]), нерідко важко визначити фактичного продавця, оскільки інформація подається з сайту, що перебуває у користуванні різних осіб і нерідко без зазначення передбаченої цим Законом інформації про фактичного продавця та пропонувані ним товари; б) в укладеному із споживачем електронному договорі (е-договорі) також така інформація нерідко відсутня, а в підсумку – непросто визначити, яка особа має нести відповідальність за нерозкриття передбаченої законом інформації та порушення інших прав споживачів. Крім того, досить часто в Інтернеті пропонуються до продажу товари ніби за зниженими цінами «у зв'язку з ліквідацією складу». В цьому випадку взагалі не повідомляють реквізити продавця, а про укладений згідно із Законом «Про електронну комерцію» електронний договір важко говорити, при отриманні замовленого товару з'ясовується, що він надійшов від якоїсь приватної особи (в кращому випадку – приватного підприємця), відомості про якого не зазначалися в інформації про продаж такого товару. Отже, важко встановити відповідальну за порушення вимог законодавства особу, відомості про яку зазвичай не повідомляються в рекламі товарів. Цифровізація в даному випадку, як і у відносинах з віртуальними підприємствами, дозволяє зловживати цифровими правами, визначення яких відсутнє і в Господарському і Цивільному кодексах України (на відміну від ЦК Російської Федерації, який містить окрему статтю – ст. 141.1, в якій закріплено визначення та основні засади використання цифрових прав [6]).

Проте фіксації подібного положення в законодавстві замало, оскільки для пересічних громадян-споживачів та більшості суб'єктів мікро- та малого підприємництва важливими є також порядок їх реалізації в певних сферах цифрової економіки і, насамперед, у сфері електронної комерції, електронних

фінансових послуг, при спілкуванні з уповноваженими органами. І хоча новостворене Міністерство цифрової трансформації [7; 8] має на меті забезпечити опанування населенням України цифровими навичками [9], проте навряд чи можливе тотальне охоплення всього населення щодо цього з огляду на низку чинників (вік, стан здоров'я, наявність відповідних засобів, здатність до засвоєння нової інформації тощо). До того ж таке навчання навряд чи враховуватиме особливості застосування цифрових технологій в численних сферах ЦЕ, не говорячи про зміни і в самих технологіях, і в процедурах їх використання при наданні різних видів електронних послуг.

Принагідно згадати у зв'язку з цим і досвід Євросоюзу, громадяни країн якого з точки зору обізнаності про свої цифрові права та відповідного матеріально-технічного забезпечення (доступу до Інтернету, наявності планшетів, смартфонів та інших засобів електронного зв'язку, можливості оплати пов'язаних з їх використанням послуг) далеко попереду громадян України: ЄС закріпив у відповідних актах обов'язок держави та суб'єктів бізнесу щодо надання необхідної для споживачів інформації про порядок реалізації цифрових можливостей в певних сферах (зокрема, електронної комерції [10], при розгляді в режимі он-лайн спорів щодо договірних відносин з купівлі-продажу та надання послуг [11; 12]). Так, Директива «Про електронну комерцію» [10]) містить положення про необхідність створення державою контактних пунктів, доступних принаймні за допомогою електронних засобів, з яких одержувачі та постачальники е-послуг можуть отримати відповідну інформаційну допомогу (загальну інформацію як про контрактні права та обов'язки, так і про механізми подання скарг та відшкодування збитків у випадку спорів, включаючи практичні аспекти; детальну інформацію про органи, об'єднання чи організації, у яких вони можуть отримати подальшу інформацію чи практичну допомогу, а також про ефективні досудові механізми розгляду конфліктів/спорів, в тому числі найбільш адекватні ЦЕ – он-лайн процедури).

Акти ЄС, що запроваджують он-лайн процедуру врегулювання споживчих конфліктів/спорів [11; 12] закріплюють порядок електронного (або он-лайн/Online Dispute Resolution, далі – ODR) вирішення спорів із застосуванням Інтернет-технологій, розглядаючи його як різновид альтернативного вирішення спорів. Метою такого регулювання є надання допомоги он-лайн-споживачам і он-лайн-продавцям у вирішенні своїх договірних спорів, за низькою ціною, простим і швидким способом, який застосовується як позасудовий розгляд спорів на базі платформи ODR щодо договірних зобов'язань з он-лайнових контрактів про продаж чи надання послуг. Згадані акти ЄС не лише визначають порядок розгляду спорів на базі платформи ODR (інтерактивний веб-сайтом, доступ до якого можна отримати в електронному вигляді і безкоштовно на всіх офіційних мовах ЄС), але й закріплюють інформаційні обов'язки: (а) *контактних пунктів ODR* (щодо надання інформації про права та обов'язків сторін за згаданими договорами, про функціонування платформи ODR, щодо процесуальних норм, що

застосовуються суб'єктами при розгляді спору на базі цієї платформи, а також про інші способи вирішення спору, якщо останній не може розглядатися з використанням платформи ODR), (б) *торговців*, що беруть участь в он-лайнних контрактах на продаж чи надання послуг, та (в) *торгових майданчиків*, що мають надавати на своїх веб-сайтах легко доступне для споживачів електронне посилання на платформу ODR, а також зазначати адреси своєї електронної пошти.

Відповідальний перед суспільством (і, насамперед, перед споживачами) сумлінний бізнес – бажане, але ідеальне явище, якого в реальному світі важко сподіватися від усіх суб'єктів підприємництва, значна частина яких прагне отримати незаслужені переваги шляхом ігнорування законних інтересів споживачів, суспільства в цілому. У зв'язку з цим традиційним (апробованим протягом кількох століть) способом спрямування бізнесу в цивілізоване русло є відповідний вплив держави шляхом здійснення державного регулювання, управління та контролю. Цифрова економіка не є винятком у цьому відношенні, а з огляду на складність відносин в ній діють кілька уповноважених органів, система яких досі належним чином не впорядкована. Так, крім нещодавно утвореного Міністерства цифрової трансформації [7; 8], в цій сфері діють: *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації/НКРЗІ* [13] – орган державного регулювання у низці сфер (телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом та надання послуг поштового зв'язку); *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*, що діє на підставі відповідного Закону [14] і при здійсненні державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації; *Адміністрація Держспецзв'язку* як Центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України та діє на підставі затвердженого Урядом Положення [15]; *Міністерство юстиції України* [16], яке виконує функції центрального засвідчувального центру (до передання їх в установленому порядку Мінцифри¹), надаючи адміністративні послуги шляхом внесення юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, які мають намір надавати електронні довірчі послуги, до Довірчого списку; *Державне агентство з питань електронного урядування* [17], що мало забезпечувати реалізацію державної політики у сфері інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства. Створене у вересні 2019 р. Міністерство цифрової трансформації України/Мінцифри наділене низкою повноважень [7; 8], частина

---

¹ Відповідно до затвердженого Урядом у вересні 2019 р. Положення про Мінцифри України останнє має виконувати функції центрального засвідчувального органу, проте це відбуватиметься після набрання чинності актом Кабінету Міністрів України про перехід цих функцій від Міністерства юстиції до Мінцифри [8, п.п. 20 п. 4].

з яких належала вищезазначеним органам, що передбачає внесення відповідних змін до згаданих законів та положень про ці органи. Мінцифри має стати головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, розвитку інфраструктури ширококутового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії.

У сфері економіки, включно з її цифровізованим варіантом, діє також орган, покликаний захищати права споживачів – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, що діє на підставі законів «Про електронну комерцію» [5, ст. 8], «Про захист прав споживачів» [18] та відповідного Положення [19]. Проте цей орган виявився не досить ефективним навіть для потреб аналогової економіки, не говорячи про її цифровізований варіант з торгівлею через Інтернет-магазини та торговельні Інтернет-платформи, оскільки його фактичне підпорядкування Міністерству аграрної політики та продовольства України (як, власне, і назва) свідчить про орієнтацію на захист прав споживачів переважно продуктів харчування, а відсутність у нього реальних можливостей (включно з відповідними повноваженнями, фахівцями, що знаються і на цифрових технологіях, і на різноманітних групах товарів, торгівля якими здійснюється через мережу Інтернет, малоефективну процедуру застосування санкцій тощо) зумовлюють низьку ефективність його діяльності. Ця проблема знайшла відображення в Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року [20], яка містить положення про складність та довготривалість механізму розгляду скарг споживачів в Україні, відсутність системи реалізації європейського принципу презумпції невинності споживача, доступної та прозорої системи досудового розгляду скарг і реагування на результати незалежних споживчих досліджень і, відповідно, необхідність створення умов для ефективного, доступного і оперативного досудового/альтернативного врегулювання споживчих спорів, забезпечення спрощеної процедури судового розгляду таких спорів та можливості подання колективних/групових позовів споживачів. Неefективність впливу на порушників прав споживачів у сфері е-торгівлі ще більш значна через відсутність в тому числі адекватних електронній комерції правових механізмів, які б надали можливість е-споживачеві самостійно (без звернення до дорогих послуг адвокатів) відстоювати свої права або звертатися за допомогою до уповноважених органів з приводу конфліктів/спорів, що виникають у сфері е-торгівлі.

Отже, кількість уповноважених/контролюючих органів у сфері цифрової

економіки, що тією чи іншою мірою опікуються застосуванням цифрових технологій, досить значна. І хоча новостворене Мінцифри визнано головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в низці сфер (цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії тощо), проте положення про чітке розмежування функцій між ним та іншими органами цієї системи не прослідковується, що на практиці гальмуватиме належне виконання ним функції щодо забезпечення соціального спрямування ЦЕ, а відтак – і захисту сумлінних її учасників.

Загалом забезпечення соціального спрямування електронного бізнесу як складової ЦЕ багатогранне, а щодо порушених тут проблем може бути вирішено *шляхом закріплення в кодифікованому акті про ЦЕ* (ним може бути Закон про ЦЕ або Кодекс ЦЕ [21, с. 183]) нарівні з іншими положеннями (щодо основних засад функціонування ЦЕ, її суб'єктного та об'єктного складу, особливостей встановлення договірних відносин в електронній формі, відповідальності тощо) також положень щодо:

- визначення поняття та порядку застосування основних цифрових прав та інформаційних обов'язків у сфері ЦЕ;

- особливостей правового статусу та відповідальності віртуальних підприємств, що може бути забезпечено шляхом запровадження їх обов'язкової реєстрації та визначення у складі віртуального підприємства учасника, відповідального за використання електронних бізнес-ресурсів, а також визначення правового режиму бізнес-сайтів (включаючи відповідну реєстрацію їх власників та фактичних користувачів, відповідальних за дотримання вимог законодавства, в тому числі щодо електронної комерції);

- системи уповноважених у сфері ЦЕ органів з чітким розмежуванням між ними повноважень та визначенням ключового (у вищезгаданій системі) органу, що має координувати діяльність такої системи та забезпечувати функціонування подібної до тієї, що використовується в ЄС, платформи ODR;

- основних засад врегулювання/вирішення конфліктів/спорів, включно з адекватними цифровій економіці он-лайн процедурами (на зразок вищезгаданих, застосування яких передбачено актами Євросоюзу);

- ключових заходів, спрямованих на подолання цифрової нерівності у сфері ЦЕ шляхом покладення обов'язків на уповноважені органи та суб'єктів е-бізнесу щодо інформування учасників відносин ЦЕ (і насамперед, е-споживачів) про їх цифрові права, порядок їх реалізації та особливості застосування щодо певних процесів (у разі: замовлення товарів/робіт, послуг; їх оплати; необхідності повернення неякісного/некомплектного товару; подання скарги у разі порушення прав та законних інтересів споживача/покупця; оскарження рішень уповноважених органів тощо).

Запровадження подібних заходів необхідно для забезпечення домінування позитивних властивостей цифрових технологій при їх використанні у сфері бізнесу та, відповідно, покращення стану справ у цифровізованому сегменті

вітчизняної економіки з точки зору її ефективності та соціального спрямування, а в цілому – змін на краще [22].

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Соціальна відповідальність бізнесу // URL : https://stud.com.ua/19282/etika_ta_estetika/sotsialna_vidpovidalnist_biznesu(дата звернення: 22.10.2019).
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 18.10.2019).
4. Поняття віртуального підприємства // URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/economika-pidpr/2558-ponyattya-virtualnogo-pidpriemstva.html> (дата звернення: 04.10.2019).
5. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст.410.
6. Стаття 141.1. Цифровые права // URL : <http://base.garant.ru/10164072/85c4c3fa890eded8662d051b65e114a0/> (дата звернення 18.10.2019).
7. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. № 829 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF> (дата звернення: 26.09.2019).
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 «Питання Міністерства цифрової трансформації» // URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP190856.html (дата звернення: 09.10.2019).
9. В Україні створять платформу з цифрових навичок // URL : <https://osvita.ua/vnz/65965/> (дата звернення: 18.10.2019).
10. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224 (дата звернення: 15.05.2019).
11. Regulation (EU) № 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) № 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). // URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524> (дата звернення: 22.08.2019)
12. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of

21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR) // URL : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:165:0063:0079:EN:PDF> (дата звернення: 22.08.2019).

13. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації: затв. Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. 1067/2011 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067/2011> (дата звернення: 20.08.2019).

14. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст.258.

15. Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 411 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2014-%D0%BF> (дата звернення: 22.08.2019).

16. Положення про Міністерство юстиції України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF> (дата звернення 13.08.2019).

17. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 492 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF> (дата звернення: 28.10.2019)

18. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст.379.

19. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.08.2019).

20. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-%D1%80> (дата звернення: 13.08.2019).

21. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України. 2018. 212 с.

22. О. Риженко. Як цифрова економіка змінить Україну // URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633057/> (дата звернення: 18.10.2019).

ЗМІНА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІДВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Шаповалова О.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського права
Східноукраїнського національного університету
імені В. Даля МОН України,
провідний науковий співробітник відділу
правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORSID <https://orcid.org/0000-0002-8813-3849>*

Методологічні та функціональні можливості науки господарського права лише починають використовуватися у розв'язанні засобами цієї галузі правових проблем формалізації зміни державної політики України під впливом цифровізації економіки. Зокрема, у протистоянні загрозам корупції напрацьовуються організаційно-майнові засоби, які спрямовані на економічне самопосилення держави та моніторинг проявів ухилення від сплати податків суб'єктів господарювання. Ефективність, законність і правомірність дій контролюючих органів, які створені для адміністрування податків та проведення відповідного податкового контролю зазвичай характеризує стан реалізації їх функцій. Стало очевидним, що державний орган – ДФС України як суб'єкт запровадження інноваційних технологій у податковий контроль має суттєві недоліки виконання комунікативної та сигнальної функцій контролю. Також актуалізується правова проблема відкритості та закритості відомостей аудиту у сфері господарювання, які стали результатом перевірки. Превентивним підходом тут слід вважати контроль із застосуванням електронних засобів щодо дотримання багатьох правил здійснення підприємницької діяльності. Йдеться про електронні засоби реалізації державної політики у галузі соціально-економічного розвитку, коли необхідно акумулювати, обробляти і зберігати значні обсяги інформації з різних джерел даних.

В умовах створення і розвитку сучасних інформаційних систем і засобів, що дозволяють підвищити ефективність державної політики, визнають позитивною практику накопичення відомостей про суб'єктів економічної діяльності у відкритих реєстрах організацій, інших суб'єктів господарювання, у т.ч. компаній і фізичних осіб-підприємців. Тому стає доцільним вивчення такого вектору зміни державної політики України під впливом цифровізації економіки як формування системи електронних публічних реєстрів. Цей напрям слід визнати стратегічним з огляду на сучасну світову практику. Він забезпечує баланс публічних та приватних інтересів при

забезпеченні інформаційно-комунікативної безпеки учасників відносин у сфері цифрової економіки.

Функціонування публічних реєстрів здійснюється на основі законоположень, які закріплено у Господарському кодексі України [1], Податковому кодексі України [2], Законах України: «Про інформацію» [3], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4], «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [5], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» [6] та інших. Вимоги, які на їх підставі конкретизовано та деталізовано у підзаконних актах, знайшли втілення у спеціальних Порядках, які визначають особливості правового режиму ведення реєстрів.

У Господарському кодексі України закріплено низку змістовних та процедурних вимог до суб'єктів господарювання, утримувачів Реєстрів та надавачів реєстрової інформації (фізичних або юридичних осіб, які надають інформацію про об'єкт реєстру) [1, ст.ст.58, 64 -1, 83, 84, 91, 128, 159, 248].

Склад Єдиного державного реєстру містить такі частини як Реєстр документів дозвільного характеру, Єдиний реєстр громадських формувань, Реєстр громадських об'єднань, Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство [4, ст.7]. У Законі встановлено статус документів та відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру. Вони використовуються для ідентифікації юридичної особи або її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, фізичної особи - підприємця, у тому числі під час провадження ними господарської діяльності та відкриття рахунків у банках та інших фінансових установах [4, ст.10].

Практика реєстрації в Єдиному державному реєстрі податкових накладних тих відомостей, які надавали суб'єкти господарювання на вимогу Фіскальної служби України, засвідчила суттєву розбалансованість інституціональної бази для реалізації функцій збирання інформації, яка формувалася у розвиток відповідних законоположень Податкового кодексу України щодо платників ПДВ [2, п. 10 ст. 201].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» було закріплено обов'язок юридичних осіб розкривати інформацію про свого кінцевого бенефіціара шляхом подачі відповідної інформації до реєстру.

Отже, аналіз нормативно-правових актів, прийнятих на початковому етапі інституціоналізації показав, що держава Україна мала за узагальнену мету створення збалансованої інституціональної бази для функціонування реєстрів та обігу реєстрової інформації у складі організації та управління економічною діяльністю із залученням як державних так і недержавних інструментів

реєстрації. Але відсутність узгоджених вимог до створення, обміну, зберігання, виправлення та формату реєстрових даних, засвідчила низький рівень якості більшості з реєстрів, аби визнати їх ефективним інструментом запобігання криміналізації економіки, превенції зловживанням та корупції у сфері господарювання.

Також у науковій та іншій літературі було викрито правові проблеми використання реєстрової інформації, в тому числі при залученні її в обіг, щодо відомостей про бенефіціарних власників компаній. Приєднання України до Глобального реєстру бенефіціарних власників дозволяє протиставляти маніпуляціям із приховування об'єктів власності не лише контроль з боку держави Україна, але й – інших держав.

Базовим інструментом контролю визнають дії щодо узгодження об'єктів відповідних реєстрів країн, що приєдналися до Глобального реєстру. Приєднання сприяє досягненню їх технічної та семантичної інтероперабельності. Тому контрольні дії слід визначати у відповідності із вимогами світових стандартів. Світові стандарти передбачають тестування громадськими організаціями Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань в частині внесення відомостей про бенефіціарних власників. А також – розробку та тестування бізнес-процесів для перевірки відомостей про бенефіціарних власників (опис бізнес-процесів, встановлення / визначення кінцевих бенефіціарних власників, опис взаємодії інформаційних систем, структур та форматів даних.

Такий підхід виправданий для України, тому що внаслідок технічних перешкод неготовності реєстру до великого навантаження вже відбулося законодавче послаблення вимог щодо кола суб'єктів надання відомостей про бенефіціарних власників. Йдеться про звільнення від зазначеного зобов'язання юридичних осіб, засновниками яких є лише фізичні особи, якщо ці засновники і є бенефіціарними власниками. Також були звільнені громадські об'єднання від обов'язку подавати інформацію про бенефіціарного власника. Для забезпечення прозорості поведінки органів та суб'єктів здійснення повноважень та реалізації прав у сфері економіки важливим завданням є запровадження єдиних вимог до ризику орієнтованого контролю за створенням та веденням інформаційної бази про бенефіціарних власників-контролерів.

Отже на початковому етапі інституціоналізації режиму формування та обігу реєстрової інформації держава Україна мала за узагальнену мету створення збалансованої інституціональної бази для функціонування реєстрів та обігу реєстрової інформації у складі організації та управління економічною діяльністю із залученням інструментів реєстрації

Перспективний (другий) етап інституціоналізації режиму формування та обігу реєстрової інформації розпочинається з 2020 року.

Якщо для першого етапу, в основному, було обрано підхід формалізації вимог до суб'єктів утримання реєстрів та надавачів реєстрової інформації, то для другого етапу характерним буде забезпечення збалансованості вимог у сфері публічних реєстрів з іншими інформаційними та інформаційно-

телекомунікаційними системами.

На даному етапі на зміну чинному Закону № 1702 прийде новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. за 361-ІХ . Він набере чинності 28.04.2020. У новому Законі конкретизовано вимоги до даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника. Це – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, країна громадянства та постійного місця проживання, дата народження, характер та міра (рівень, ступінь, частка) бенефіціарного володіння (вигоди, інтересу, впливу).

Важливим фактором реалізації мети впорядкування правових засад створення, адміністрування та користування електронними публічними реєстрами в Україні слід визнати окреслення значимості майбутніх (очікуваних) Законів. Так, законопроектом про електронні публічні реєстри передбачено забезпечити створення Реєстру реєстрів на базі Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

Також він визначає: систему публічних електронних реєстрів та їх об'єктів; більш детальні вимоги до реєстрової інформації та реєстрових даних, їх статусу, форм, складу, створення, зберігання та використання; засади створення, ведення, взаємодії, адміністрування, модернізації, реорганізації та ліквідації публічних електронних реєстрів; засади контролю, державного нагляду та відповідальності в сфері публічних електронних реєстрів [9, ст.2].

Проведений аналіз нормативно-правових актів та оцінка досліджень українських фахівців з приводу вдосконалення правової основи реалізації функцій суб'єктів утримання публічних реєстрів у сфері надання споживачам реєстрової інформації показав відповідність світовим базовим моделям комунікацій намір впорядкувати наявні електронні публічні реєстри.

Однак для належної правової організації системи електронних публічних реєстрів необхідно проаналізувати дослідження науковців стосовно моніторингу корупційних проявів при створенні та адмініструванні електронних публічних реєстрів.

Література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV (у ред. Закону № 835-VIII від 26.11.2015). Відомості Верховної Ради України. 2003.

№ 31–32. Ст. 263.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 50–51. Стор. 3250. Ст. 2057.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів: Закон України від 14.10.2014 р. № 1701-VII // Відомості Верховної Ради України – 2014 р. Ст. 2048.
7. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на право виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі пальним, та місць виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі пальним і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 року № 545 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2019-п>.
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.
9. Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України від 10 вересня 2019 року №2110 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Мілаш В.С.,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

1. «Цифровий порядок денний для Європи – 2020» став основою формування єдиного цифрового ринку ЄС та втілює європейську стратегію розвитку цифрової економіки як сучасного типу господарювання, заснованого на активному впровадженні цифрових інформаційно-комунікаційних технологій у процеси суспільного виробництва. У контексті євроінтеграційних прагнень України одним з пріоритетних її завдань є інтеграція до єдиного цифрового ринку ЄС, що вимагає розроблення науково-обґрунтованих організаційно-правових засад цифровізації вітчизняного виробництва й формування в його межах цифрової інфраструктури, створення дієвих правових стимулів для упровадження цифрових технологій у виробництво тощо. Питання нормативно-правового регулювання відносин у сфері цифрової економіки, зокрема в процесі виконання зобов'язань у межах Угоди про асоціацію, привертають увагу відомих вітчизняних вчених-господарників, серед яких варто назвати А. Бобкову, О. Вінник, Д. Задихайла, В. Устименка, О. Шаповалову та ін.

2. Системне правове забезпечення цифровізації вітчизняної економіки пов'язане з повномасштабним формуванням системи законодавства про цифрову економіку (розвиток цифрової економіки), що має ґрунтуватися на пріоритетах інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС, та враховувати галузеву специфіку вітчизняного виробництва в процесі його цифрової трансформації.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС¹ проблематика цифровізації економіки та формування цифрового ринку репрезентована у Розділі IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» (підрозділи 3, 5 частини 5 глави 6 – комп'ютерні послуги, телекомунікаційні послуги та Додаток XVII – інтеграція України до внутрішнього ринку телекомунікаційних послуг ЄС; частина 6 глави 6 – електронна торгівля) та Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» (глави 9, 14, 15 – співробітництво у сфері науки та технологій, співпраця у сфері інформаційного суспільства, політика з питань аудіовізуальної галузі та Додаток XXXVII – наближення політики з питань аудіовізуальної галузі).

Залучення України до процесів глобалізації цифрового економічного

---

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 5.11.2019).

простору вимагає розробки концептуальних засад цифровізації вітчизняної економіки та створення належного правового забезпечення відносин, що складаються в процесі формування та подальшого функціонування цифрової економіки. Розпорядженням КМУ схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки (далі – Концепція)², яка передбачає здійснення деяких заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер. Концепція також визначає критичні сфери й проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання й споживання цифрових технологій тощо. Проте деякі базові напрями цифрового розвитку в Концепції регламентовані фрагментарно (це стосується, наприклад, цифровізації реального сектору економіки), а її вихідні положення не завжди корелюються з положенням інших секторальних актів стратегічного й програмного рівня регулювання. Сповільнює масштабну цифровізацію суспільного виробництва й відсутність системно-структурних і змістовних зв'язків між нормативними актами як концептуального, стратегічно-програмного рівня регулювання в цій царині, так й актами загального й спеціального рівня регулювання.

Вбачається, що Господарський кодекс України як стрижневий для регулювання сфери господарювання законодавчий акт, повинен визначати особливості правового регулювання господарських відносин у цифровому форматі. Однак у Розділі VI ГК України, присвяченому особливостям правового регулювання в окремих галузях господарювання, нині відсутня відповідна глава, яка б визначала ці особливості на цифровому ринку та / або з приводу цифрових об'єктів, що є результатами господарської діяльності тощо.

Спеціальний законодавчий акт у сфері електронної комерції (яка є одним з найважливіших складників цифрової економіки) потребує оновлення з урахуванням нових форм партнерства і співробітництва суб'єктів електронної комерції та відповідно до європейських підходів й основних принципів цифровізації, відбитих у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. Дотримання означених принципів є визначальним для створення, реалізації та користування перевагами, що надають цифрові технології; відтак з їх врахуванням повинен відбуватися й подальший розвиток (поглиблення) системи загальних принципів господарювання та зальних засад правового регулювання господарських відносин. Крім того, нині надзвичайно актуальними є питання оновлення (подальше розроблення) поняттєвого апарату господарського законодавства, зокрема формування чіткого законодавчого підходу щодо розуміння економіко-правової сутності та структури низки об'єктів (предметів і явищ) цифрового середовища, як-то «цифрове підприємництво», «цифрові підприємства», «цифрова власність», «цифрові фінансові активи», «цифрові товари», «цифрові послуги», «цифрова торгівля» тощо.

---

² Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. Офіційний вісник України. 2018. № 16. Ст. 560. С. 70.

О МОНОГРАФИИ Б.Г. РОЗОВСКОГО «РЫНОК В ОЖИДАНИИ ЭПОХИ СОЦИАЛИЗМА ОЦИФРОВАННОЙ ЭКОНОМИКИ»

Шелухин Н.Л.,
*доктор юридических наук,
профессор кафедры права и
публичного администрирования
Мариупольского государственного
университета*

Ответив согласием на просьбу уважаемого профессора дать рецензию на его монографию, я понимал сложность этой работы. Сложность рецензирования монографии связана, прежде всего, со стилем изложения материала и его привязки к практической деятельности человека, широкополостного анализа информации, содержащейся в научных исследованиях, средствах массовой информации, сети Интернет, рассмотренной и осмысленной с учетом личного жизненного опыта автора и его широким кругом межотраслевых научных интересов.

Рецензируемую монографию условно можно разделить на две части: общую и специальную, в которых как в некоторых отраслях права, в общей части – отражены основные нормы, а в специальной части они раскрываются и детализируются.

Основные идеи и тон работы, конечно же, задается в общей части, состоящей из вступительной части «Возьмем БИКа за рога! Вместо предисловия», «Рынок: апофеоз эволюции или историческая ошибка», «Призрак ходит по Европе – призрак оцифрованного социализма». Автор на многочисленных примерах показывает процесс перерождение рынка (как совокупности экономических отношений, обеспечивающих обмен между потребителями и поставщиками товаров и услуг) направленного на пользу человека, – на рынок, игнорирующий интересы человека и развивающийся по законам, зачастую противоречащим его интересам. И далее делает вывод, что «рынок выполнил свою функцию» и собственно говоря, далее не может служить прогрессивной формой меняющихся общественно-экономических отношений.

Происходящие важнейшие изменения в обществе обусловленные:

- отмиранием бумажных носителей информации; получением образованием и культурного развития человека путем гаджетного общения;
- потерей привлекательность институт семьи;
- снобизмом, противопоставлением преобладания личных (корпоративных) интересов над общественными;
- следованием не всегда выверенным (адекватным) правовым нормам, боязнью чиновников брать на себя ответственность за применением этих норм «в порядке исключения»;

- изменение отношений человек-государство не в пользу человека и т.д.

Эти и другие глобальные изменения в общественном укладе и выдвигают необходимость замены рыночных отношений некими иными, направленными на максимальное удовлетворение жизненных потребностей потребителей. Изучив полемику автора с ведущими экономистами, в том числе и с академиком РАН В.М. Полтеровичем о «неэкономических факторах» экономики, четко просматривается выводов, прежде всего о:

- признании ничтожными попыток экономистов очертить как общие, так и локальные законы экономики на основе разнообразия экономических теорий и

- смене рыночной формулы «товар-деньги-товар» с равноправием сторон сделки, на формулу «производитель-потребитель-производитель», причем с превышением прав (доминированием) потребителя;

- невозможности экономического прогнозирования и стратегического планирования в рамках современных экономических теорий.

Одновременно автор предлагает альтернативу рынку – цифровую экономику, в которой экономическое прогнозирование и стратегическое планирование возможно путем имитационного моделирования, как инструмента для системного анализа и синтеза. Смысл оцифрованной экономики в ее открытости, прозрачности и постоянном объективном общественном контроле, эффективность которого должна опираться на обратную связь с органами управления этой цифровой экономикой. Причем, коэффициент «вменяемости» общественного контроля зависит, прежде всего, от уровня построения и развития гражданского общества.

Соглашаясь с уважаемым автором об открытости производителей перед потребителями, все же считаем необходимым отметить, что эта открытость относится, прежде всего, к природным богатствам и предприятиям государственной (смешанной) формы собственности, т.е. к ресурсам общенародного владения. Открытость же частной (корпоративной) экономики (кроме природоохранных и некоторых других отношений) может привести к монополизации рынка, что не отвечает интересам потребителей. Автор контурно, но насыщено, обрисовывает проблемы размышления, на которые он считает необходимым остановиться ниже. Это прежде всего:

- неостребованность научных исследований в практической законотворческой деятельности;

- отсутствие аналитического механизма по мониторингу научных исследований в области права и созданию базы предложений по изменению и уточнению действующих нормативно-правовых актов;

- об интернациональности и междисциплинарности исследований;

- о трансформации общества и науки.

Вторая половина работы состоит из частей, озаглавленных: «Коммерческая тайна как зеркало закрытости уголовного процесса и права в целом», «Хозяйственное право – это право не столько производителей, сколько

потребителей. Что делать сегодня?», «Куда смотрит субъект хозяйственного права?», «Одесский анекдот о сути хозяйственного договора», «Низы хотят, а смогут ли верхи?», – по сути является подборкой остроумных эссе, которые раскрывают и уточняют проблемы, поставленные в первой (общей) части.

И еще один вопрос, более или менее получивший освещение во всех частях монографии. Вопрос о путях научных исследований, внедрения в практическую деятельность результатов этих исследований, о новизне и нужности исследований в области права и не только. Да, к сожалению, следует отметить, что ситуация, сложившаяся, из-за двуличной политики Министерства науки и образования Украины, в украинской правовой науке далеко не самая лучшая. С одной стороны, МОН борется за качество и новизну научных исследований, с другой стороны – все больше и больше раздувается количество спецсоветов по защите диссертаций. Уже есть спецсоветы, которыми руководят свежеспеченные доктора наук, не имеющие профессорского звания. Да и среди членов спецсовета все меньше и меньше профессуры, особенно в периферийных и непрофильных ВУЗах. Слабые спецсоветы – выпускают слабых кандидатов – МОН выдает дипломы – престижность кандидата наук сводится к строчке на визитной карточке – на этом наука заканчивается. Очень актуально утверждение автора о том, что наша беда в отсутствии отечественного права, как единой системы. Существующие отрасли не скоординированы, их цели слабо согласованы. Отсюда вывод – сдерживающим и снижающим фактором качества юридических исследований в праве является наличие системы паспортов специальностей, желание загнать исследование в жесткие рамки конкретной специальности, несмотря на то, что наиинтереснейшие результаты дают комплексные и междисциплинарные исследования.

Еще раз подчеркну, что автор убежден в необходимости прогнозирования законотворческой деятельности, внедрения результатов научных исследований в практическую деятельность, в том числе и в законотворческую работу. На наш взгляд, это может быть осуществлено в виде создания рабочей группы при МОН или Академии правовых наук или при Верховной Раде, в которую ученые-правоведы смогли бы отправлять свои наработки по усовершенствованию действующей нормативной базы и перспективах развития законодательства, а группа бы в свою очередь поддерживала бы связь с профильными комитетами Верховной Рады.

Изучив и проанализировав монографию профессора Розовского Б.Г. в части усовершенствования кодифицированного хозяйственного законодательства, уяснено, что одним из направлений развития ХК может быть добавление отдельного раздела с нормами, регулирующими отношения по схеме «производитель-потребитель-производитель».

Так же на наш взгляд следует очень осторожно говорить о возможности введения института лоббирования в Украине. С одной стороны, действительно, институт лоббирования является одним из реальных организационных средств борьбы с коррупцией, с другой стороны достаточно сложно провести грань

между лоббированием полезного и лоббированием коррупционного – выгодного интересам отдельного человека или группы лиц. Еще раз, необходимо отметить доступность изложения серьезных научных проблем, что делает монографию интересной и привлекательной не только для научного сообщества, но и для широкого круга читателей.

МУНІЦИПАЛЬНІ РЕЄСТРИ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ГРОМАД

Шаповалова О.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського права
Східноукраїнського національного університету
імені В. Даля МОН України,
провідний науковий співробітник відділу
правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORSID <https://orcid.org/0000-0002-8813-3849>*

Лазніков В.М.,
*Заслужений юрист України,
начальник Управління з питань
нормативно-правової роботи та децентралізації
Луганської ОДА*

Термін «Муніципальний реєстр» в Україні зазвичай використовується у співвідношенні із метою забезпечення органами місцевого самоврядування реалізації низки завдань. Зокрема, таких як первинний облік мешканців та спрощення для них можливості отримання адміністративних та інших муніципальних послуг в «одному вікні». Максимально широкий перелік завдань та вимоги до суб'єктів формування відомостей Реєстру, а також – до порядку обігу реєстрової інформації закладається у Положення про Муніципальний реєстр міста. Але й воно не може бути визнано змістовно повним. Як показав аналіз практики розробки Положень про Муніципальний реєстр із різних міст в них наводяться терміни, які вживаються у значно біднішому значенні порівняно з їх функціональним призначенням та визначенням у нормативно-правових актах про публічні реєстри.

Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України почали створюватися умови для функціонування централізованої системи єдиних державних реєстрів. До того існували Комунальні бюро технічної інвентаризації, які у межах підпорядкованої їм території для ведення обліку прав на будівлі та споруди, виконували відповідні функції реєстрації. Внаслідок того, що суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб реєстрували місцеві органи виконавчої влади, вони й виконували функцію ведення окремого обліку відомостей про власників та керівників зареєстрованих осіб.

Створення централізованого державного реєстру речових прав на нерухомість та створення централізованого державного реєстру юридичних осіб відбулося у 2004 році. Натомість між Мін'юстом України, системою комунальних бюро технічної інвентаризації та органами земельних ресурсів

України виникали конфлікти щодо реалізації функцій контролю над державним реєстром нерухомості.

Наприклад, Київське міське бюро технічної інвентаризації підключилося до електронного реєстру Міністерства юстиції України лише у 2011 році. З початку 2013 року було створено Державну реєстраційну службу. Функцію централізованого контролю всіх реєстраційних дії у країні було закріплено за Мінюстом України. Водночас почав функціонувати Державний реєстр речових прав на нерухомість та їх обтяжень. Внаслідок реформи системи державних реєстрів, яка проведена у 2015 році, централізовану державну реєстраційну службу було скасовано. Її повноваження делеговано реєстраторам органів місцевої влади, державних та комунальних підприємств, а також нотаріусам. бюро технічної інвентаризації

Наприкінці 2019 року обговорювався проект рамкового Закону України від 10 вересня 2019 року №2110 «Про публічні електронні реєстри» [1]. Фахівці його сприймають реформаторським заходом внаслідок того, що вперше в Україні є намір визначити єдині вимоги до реєстрової інформації та її статусу. Згідно ч.1 статті 6, визначено у наступному складі: 1) базові державні реєстри; 2) інші державні реєстри; 3) комунальні реєстри; 4) визначені законом реєстри саморегульованих організацій; 5) Реєстр реєстрів. [1, ч.1 ст. 6]

У ч.4 зазначеної статті конкретизовано, що до складу комунальних реєстрів належать реєстри, держателями яких, в межах повноважень, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» є органи місцевого самоврядування [1, ч.4 ст. 6]. Натомість потребують конкретизації вимоги щодо регулювання реєстраційних процедур у Муніципальних реєстрах, а для цього слід визначити як співвідноситься склад комунальних реєстрів із призначенням муніципального реєстру – бути засобом удосконалення управління активами громад.

В аспекті приєднання до обговорення теоретичних правових проблем складу системи сучасних публічних реєстрів слід звернути увагу на практичну затребуваність юридичного визначення поняття «муніципальний фіскальний реєстр».

Проблема відсутності актуальної статистичної інформації, належної інформації для повноцінного достовірного обліку у сфері управління та розпорядження всіма активами громади тягне за собою низку серйозних ризиків та загроз. Зокрема, імовірного некоректного та викривленого бюджетного прогнозу і планування, невиконання запланованих програм, заходів, проектів, недержання запланованих доходів та невиконання місцевих бюджетів, часткова втрата активів громади або ризик неефективного та непрозорого їх відчуження і використання.

Створення банку даних всіх активів громади та прийняття нормативно-правових актів щодо їх використання має стати як базою для адекватного планування, прогнозування та оподаткування (земельних ділянок та нерухомого майна, тощо), так і сприятиме розширенню наявної інформаційної бази даних для потенційних інвесторів, інструментом для прийняття рішень

органами місцевого при плануванні просторового та економічного розвитку територій громад.

Одним з важливих інструментів налагодження контролю у сфері обліку активів територіальних громад є Муніципальний фіскальний реєстр, створений за ініціативи Асоціації міст України, за фінансової підтримки Проекту USAID «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС)». [2].

Ідею його впровадження реалізує Асоціація міст України. Впровадження спрямовано на посилення місцевого самоврядування, поглиблення демократії, покращення умов для розвитку громад. Муніципальний фіскальний реєстр – це програмний продукт, який містить інформаційні відомості про нерухоме та рухоме комунальне майно, земельні ділянки, забезпечуватиме їх обробку, збереження та надання відомостей окремо для кожного місцевого бюджету, а також облік учнів, дітей дошкільного віку, населення, що обслуговується закладами охорони здоров'я, громадян, що потребують соціальної допомоги, реєстри осіб пільгових категорій.

Муніципальний фіскальний реєстр надає можливість оптимізувати видаткову частину місцевих бюджетів, проаналізувати обсяги пільг та доцільність їх надання, спрогнозувати необхідний обсяг цільових коштів на повне забезпечення виконання делегованих повноважень. Реєстр складається з шести модулів: трудові ресурси, природні ресурси, основні фонди, контакт-центр, довідники та звіти.

За допомогою реєстру можливо визначити об'єкти комунальної власності, які економічно доцільно передати в оренду, концесію, використовувати на засадах державно-приватного партнерства або здійснити відчуження у приватну власність.

Перші результати використання фіскального реєстру дозволяють дійти висновку про перспективи його широкого використання громадами.

Висновки. Відсутність в Україні єдиного правового поля створення, функціонування та інформаційної взаємодії комунальних та муніципальних реєстрів, а також – єдиного термінологічного апарату та узгоджених вимог до створення, обміну, зберігання, виправлення та формату реєстрових даних зумовлює низький рівень комунальних реєстрів. Цим створюються перешкоди для забезпечення технічної та семантичної інтеперабільності публічної реєстрової інформації.

Література:

1. Проект USAID «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2.auc.org.ua/page/proekt-%C2%ABrozrobka-kursu-na-zmitsnennya-mistsevogo-samovryaduvannya-v-ukraini%C2%BB-puls>.

2. Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України від 10 вересня 2019 року №2110 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.

ЕЛЕКТРОННІ СУДОВІ СЕРВІСИ – ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС В ДЕКІЛЬКА КЛІКІВ

Фонова О.С.,
*кандидат юридичних наук,
суддя Господарського суду
Луганської області*

Тематика даного дослідження присвячена аналізу стану впровадження в господарських судах інформаційних технологій, електронних судових сервісів, можливостей та порядку їх використання при здійсненні правосуддя, а також дослідженню міжнародного та вітчизняного досвіду у цій сфері.

Ключові слова: інформаційні технології, електронне судочинство, Електронний суд, судовий процес, дистанційна участь в судовому процесі, відеоконференцзв'язок.

Аналізуючи досвід світових правових систем щодо розробки та впровадження порядку реалізації судових проваджень за допомогою комп'ютерних технологій, в цілому можна відмітити тенденцію діджиталізації позовної процедури розгляду.

Так, судові системи багатьох закордонних країн містять електронне судочинство, зокрема, це судові системи США, Канади, Швейцарії, переважної більшості країн Європейського Союзу, наприклад, Великобританії, Італії, Німеччини, Австрії, та ін.

Як приклад, можна навести функціонування в США системи публічного доступу до електронних записів судів (PACER) – це електронний сервіс загального доступу, який дозволяє користувачам отримувати інформацію про справи та документи в Інтернеті від федеральних апеляційних, окружних і так званих банкрутських судів та локатора справ PACER. PACER надається федеральною судовою владою, дотримуючись своїх зобов'язань забезпечити доступ громадськості до інформації суду через централізовану службу [1].

В межах PACER діє Система ведення справ / Електронні файли справ (CM/ECF) – це всеохоплююча система управління справами федеральних судових органів для всіх судів з питань банкрутства, окружних та апеляційних. CM/ECF дозволяє судам приймати подання та надає доступ до поданих документів в Інтернеті. CM/ECF надає доступ до файлів справ декільком сторонам та пропонує розширені можливості пошуку та звітності. Система також пропонує можливість негайно оновлювати пакети та завантажувати документи та друкувати їх безпосередньо з судової системи.

Доступ до інформації про справи коштує \$ 0,10 за сторінку. Вартість доступу до одного документа обмежується в розмірі \$ 3,00, що еквівалентно 30 сторінкам. Обмеження не застосовується до пошукових запитів імен, звітів, які

не залежать від конкретних випадків, та стенограм федерального судового розгляду.

В Німеччині подання документів, їх оброблення та навіть винесення рішення відбуваються в електронному форматі.

Також у цивільне процесуальне законодавство цієї країни були внесені зміни, що допускають машинну обробку заяв. Правила «машинного» провадження встановлюються міністром юстиції. Заяви можуть бути подані на технічних носіях інформації. Відмова в прийнятті такої заяви може бути оскаржена лише в тому випадку, коли вона заснована на тому, що заява подана тільки на технічному носії, що не може бути оброблений у суді. Судовий наказ, що видається у такому провадженні машиною, не містить підпис, а має тільки відбиток печатки суду. Спочатку такі правила були прийняті як експеримент у Штутгарті (так звана, «Штутгартская модель»). Але вже у середині 90-х років 55% усіх заяв про безспірне стягнення заборгованості в судах Західної Німеччини оброблялися електронними засобами [2, с.47]. На даний час цей процес є ще більш мобільним за допомогою організації подачі і прийому заяв через телекомунікаційний зв'язок.

Слід відзначити, що 22 липня 2000 року в Окінаві лідерами країн G8 було прийнято Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, в якій відзначається, що інформаційно-комунікаційні технології (ІТ) є одним з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства двадцять першого століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їхньої освіти і роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. У числі напрямів можливого використання цифрових технологій в Хартії вказується на активне використання ІТ в державному секторі і сприяння наданню у режимі реального часу послуг, необхідних для підвищення рівня доступності влади для усіх громадян [3, с. 51-56].

Намагаючись відповідати прогресивним напрямам розвитку світової спільноти, та в певній мірі проголошеній в Окінавській хартії декларації, в березні 2012 року Державна судова адміністрація Україні презентувала загальну концепцію проекту «Електронний суд».

Метою даного проекту була розробка універсальної схеми побудови структур даних при наявності необхідності обміну даними між автоматизованими системами різних виробників.

В подальшому у 2013 році з метою створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією про діяльність судів шляхом широкого використання інформаційних технологій, з метою забезпечення відкритості, організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи, було розроблено Концепцію галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи (далі – Концепція) [4].

Передбачалось, що реалізація Концепції дасть змогу вирішити заплановані стратегічні завдання, що сприятиме підвищенню рівня інформатизації судів, ДСА України, інших органів та установ судової системи і

забезпечить умови для функціонування Єдиної судової інформаційної системи України та буде відповідати все більш активним та конкретним вимогам громадян з розширення інформації про діяльність судів та установ судової системи.

При цьому головною метою Концепції є: якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення доступності правосуддя, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх ролі та соціальної значимості; формування позитивного іміджу судової системи в цілому; підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів в судовому порядку.

Широке впровадження інформаційних технологій в роботу судів, органів та установ системи правосуддя, а також автоматизація їх діяльності є ключовим аспектом Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (далі – Стратегія), схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276 [5].

На виконання вимог Стратегії внесено низку суттєвих змін до законодавства щодо організації діяльності судів, органів та установ системи правосуддя та порядку забезпечення їх функціонування. Серед визначальних змін, які стосуються автоматизації здійснення правосуддя, став прийнятий 3 жовтня 2017 року Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який набрав чинності 15 грудня 2017 року. Відповідно до вимог цього Закону в судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, Службі судової охорони, їх органах та підрозділах має бути забезпечено функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

Наказом Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) від 13 квітня 2018 року № 168 було затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яку було оновлено відповідно до наказу ДСА «Про забезпечення створення і функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 07 листопада 2019 року [6].

Водночас, аналіз стану впровадження інформатизації судів дає змогу зробити висновок про наявність проблем у цій сфері.

Так, Законом «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII [7] доповнено Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 15¹, у частині першій якої визначено, що у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що зокрема, забезпечує: ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у

межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху; централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних; захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації; збереження справ та інших документів в електронному архіві; обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; автоматизацію роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів; віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом; аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; можливість учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом;

Також як унормовано у п. 1 § 2 розділу 5 вказаного Закону, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система починає функціонувати через 90 днів з дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України оголошення про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 31 травня 2018 року № 269 [8] було визначено низку пілотних судів, залучених до впровадження підсистеми «Електронний суд». Такими судами є Київський апеляційний адміністративний суд; Апеляційний суд Одеської області; Київський районний суд міста Одеси; Одеський апеляційний господарський суд; Господарський суд Одеської області; Вінницький апеляційний адміністративний суд; Вінницький окружний адміністративний суд; Донецький апеляційний адміністративний суд; Голосіївський, Дарницький, Деснянський, Дніпровський, Оболонський, Печерський, Подільський, Святошинський, Солом'янський та Шевченківський районні суди міста Києва.

Оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС було опубліковано Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» № 229 (6984) 01 грудня 2018 року.

Наказом ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» [9] було розпочато роботу в тестовому режимі вказаної підсистеми у місцевих та апеляційних судах (як пілотних). З цього моменту процесуальні документи, насланні з електронної

пошти будь-якого доменного імені, окрім, як через підсистему Електронного суду, судами не приймаються та не реєструються.

Разом з тим, відповідно до пункту 2 цього наказу, місцевим та апеляційним судам у ході тестового режиму експлуатації підсистеми «Електронний суд» слід керуватися вимогами Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (із змінами і доповненнями) [10], у частині функціонування підсистеми «Електронний суд».

ЄСІТС, а разом з нею і підсистема Електронного суду в повному обсязі повинна була запрацювати з 1 березня 2019 року, однак, у газеті «Голос України» (№ 42 (7048) від 01 березня 2019 року) опубліковано повідомлення ДСА України, де вказано, що відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28 лютого 2019 року № 624/0/15-19 та враховуючи результати обговорення з судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування ЄСІТС, ДСА України відкликає оголошення, опубліковане в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01 грудня 2018 року).

Отже, час початку роботи ЄСІТС відкладено на невизначений термін. Однак, хоча ЄСІТС на даний час працює в режимі обмеженого функціоналу, його підсистема «Електронний суд» доступна до використання.

З цього приводу точились дискусії у судовій спільноті, сформувалась неоднакова судова практика. Одні суди приймали позовні заяви, апеляційні скарги, подані через Електронний суд, інші – повертали вказані документи.

Крапку в цій так званій дискусії поставив Верховний Суд, який висловив думку, що альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи та подання такого документа через Електронний кабінет.

На цій підставі Верховний Суд сформулював висновок про те, що оскільки станом на дату подання апеляційних скарг в усіх місцевих та апеляційних судах було запроваджено підсистему «Електронний суд» у тестовому режимі, апеляційні скарги було подано за допомогою підсистеми «Електронний суд» через електронний кабінет з використанням особистого цифрового підпису, то суд апеляційної інстанції необґрунтовано повернув апеляційну скаргу особі, яка її подала з підстав, визначених ч. 4 ст. 298 КАС України [11].

Отже, що може зацікавлена особа зробити за допомогою Електронного суду?

Для отримання доступу до ресурсу необхідно реєструватися за допомогою ЕЦП в Електронному кабінеті на офіційній сторінці порталу «Судова влада України». Надалі вже можна, не виходячи з дому чи офісу,

користуватися перевагами електронного судочинства.

Розділом XI Положення про автоматизовану систему документообігу суду [10], встановлено, що приймання та реєстрація надісланих до суду учасниками судового процесу процесуальних документів повинні здійснюватись з офіційних електронних адрес (Електронних кабінетів), які вони мають створити в Електронному суді.

Слід акцентувати, що відповідно до ч.6 ст. 6 ГПК України в обов'язковому порядку в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) свої офіційні електронні адреси реєструють адвокати, нотаріуси, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки.

Розділом XI Положенням про автоматизовану систему документообігу суду [10], зокрема, унормовано, що учасники судового процесу за допомогою Електронного суду можуть надсилати копії електронних документів іншим учасникам судової справи, що також мають зареєстрований електронний кабінет, подавати позовні заяви та інші процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи.

Документи подаються за допомогою електронного кабінету в форматі електронного документу та електронної копії паперового документу, які приймаються судами як оригінали документів та як завірнені копії оригіналів документів відповідно. У разі подання електронної копії паперового документу суд може вимагати надання її оригіналу для перевірки.

У разі успішного подання відповідних документів, особа, що їх подала, може відслідковувати їх рух та стан розгляду в суді. При цьому відомості про доставку документа, його реєстрацію в автоматизованій системі документообігу суду та інші відомості надсилаються до електронного кабінету автора в автоматичному режимі.

Також учасник судового процесу за допомогою сервісу Електронного суду може отримувати:

- веб-посилання на тексти всіх сформованих судом процесуальних документів по справі, в якій учасник процесу приймає участь: судові рішення, судові повістки, виклики тощо;
- інформацію про отримані та зареєстровані вхідні документи по справі разом з документами в електронному форматі;
- інформацію про отримані документи по справі від інших учасників разом з документами в електронному форматі;
- електронні документи, що спричинили зміну стану розгляду справи, протоколи автоматизованого розподілу, тощо.

В електронному кабінеті учасника судового процесу відображається також календар подій по судовій справі.

Дуже зручною вбачається можливість сплати судового збору та інших платежів у режимі он-лайн засобами електронного кабінету під час формування відповідного документа. У такому випадку інформація про платіж автоматично

додається до документу, що відправляється.

Окрім дистанційного подання документів та листування з судом та учасниками процесу, можливим є також і дистанційна участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції. Для цього слід подати заяву у визначений процесуальним законом термін та вказати суд, де було б зручно примати участь представнику сторони. За умови вільного майданчику у вказаному в заяві суді, судові засідання проводиться у режимі відеоконференції. При цьому, слід відзначити, що для подальшої дистанційної участі такі заяви треба подавати на кожне судові засідання окремо. Для зручності можна вказати декілька судів у вибраному стороною місті.

Вищезазначені технічні можливості дистанційної ініціації судового процесу та дистанційної участі в ньому, безперечно є великим кроком уперед в площині доступу до правосуддя, економії часу та ресурсів як учасників процесу так і суду.

Крім того, всі зацікавлені особи мають змогу знайомитись з судовою практикою з тих чи інших правових питань та шукати судові рішення відносно себе у Єдиному державному реєстрі судових рішень [12], ведення якого на виконання вимог Закону України «Про доступ до судових рішень» забезпечує ДСА України. За період існування реєстру – станом на 07.11.2019 до нього включено близько 82 мільйонів 385 тисяч 796 копій судових рішень. Це колосальні обсяги інформації.

Високу роль електронного судочинства в прозорості судової системи відзначає Решетняк В.І., який справедливо звертає увагу, що електронне судочинство повинно стати головним інструментом подолання правового нігілізму за допомогою забезпечення відкритого і доступного правосуддя, прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів [13, с. 54].

Електронне судочинство є чинником, який підвищить прозорість судової системи та певність судової процедури, а також є одним з факторів зниження конфліктності у суспільстві [14, с. 74].

Підсумовуючи, зазначимо, що окрім зручності електронне судочинство несе в собі важливу функцію забезпечення відкритості та прозорості судової системи, мінімізації зловживань та маніпуляцій з процесуальними документами як з боку суду, так і з боку учасників процесу.

Підвищення рівня відкритості та прозорості роботи суду матиме наслідком не тільки прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів, а й підвищення рівня довіри до судової гілки влади, що в умовах сьогодення є вкрай необхідним.

За допомогою електронного судочинства матимемо ґрунтовніше розуміння логіки розвитку процесу і закономірності його результату особами, які беруть участь у справі або будь-якими іншими користувачами відповідної судової інформації. Також вбачається, що в умовах загальної цифровізації сучасних бізнес-процесів, електронне судочинство в господарському процесі, в площині відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, буде йти в

ногу з сучасними тенденціями цієї сфери.

Література:

1. Public Access to Court Electronic Records [Електронний ресурс]. – <https://www.pacer.gov/>.
2. Вершинин О.П. Способы защиты гражданских прав в суде: дис. ... доктора юрид. наук в форме науч. докл. / Вершинин Олександр Павлович. – СПб.: СПГУ, 1998. – 56 с.
3. Окинавская хартия глобального информационного общества (Окинава, 22.07.2000) // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51–56.
4. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [Електронний ресурс]. – <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>.
5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
6. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/ЕСІТС_Концепция.pdf.
7. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 48. – Ст.436.
8. Наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2018 року № 269 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 23.03.2017 № 367» [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2018_DSA_NAKAZY/N_269_18.pdf.
9. Наказ ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf.
10. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <https://court.gov.ua/sudovavlada/969076/polozhenniapasds/>.
11. Постанова Верховного Суду від 10.09.2019 у справі № 640/1374/19 [Електронний ресурс]. – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84134028>.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>.
13. Решетняк В. И. Электронное правосудие и транспарентность судебной системы [Електронний ресурс] / В.И. Решетняк // Электронное приложение к российскому юридическому журналу. – 2011. – № 3. – С. 51-55. – Режим доступа: <http://electronic.ruzh.org/?q=node/251>.

14. Чуча С. Ю. Электронное судопроизводство как фактор снижения конфликтности в российском обществе / С. Ю. Чуча, И. В. Сорокина, Е. А. Кулагина // Закон. – 2011. – № 2. – С. 73-76.

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Єфремова К.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
правового забезпечення ринкової економіки
НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології істотно впливають на провадження господарської діяльності, наслідком чого стає часом докорінна зміна традиційних елементів опосередковуваних ними господарських правовідносин. Однією з актуальних проблем сьогодення є питання про роль та місце штучного інтелекту в системі суспільних правовідносин, що регулюються різними галузями права.

Суб'єкти господарювання використовують штучний інтелект для створення віртуальних помічників або співрозмовників з клієнтами – чат-ботів. Останні розробляються з метою виконання стандартних операцій. У сфері управління даними штучний інтелект дозволяє контролювати і стежити за даними компанії. Так, такі технології можуть стежити за станом обладнання, що знижує ризики ушкоджень або раптових поломок.

На думку О. Кравцової, є три основні сфери, де алгоритми штучного інтелекту застосовуватимуться найактивніше саме в Україні. Перша – держава, яка формує політики та пріоритети, державні замовлення, залучення інвестицій та фінансування проектів. Наприклад, використання систем штучного інтелекту в публічних сервісах, формування політики відкритих даних, розробка програм підтримки стартапів та залучення їх до GOVTech-діяльності. Другою сферою є бізнес, який завдяки гнучкості, якісному менеджменту і високій швидкості впровадження може розбудовувати машинне навчання, IoT, AR/VR, робототехніку. Третя сфера – державно-приватне партнерство, яке експерти вважають найбільш оптимальним варіантом формування нової індустрії. Тут йдеться про розвиток штучного інтелекту для освоєння космічного простору, смарт-міста, нової енергетики і транспорту [1].

Впровадження інтернету речей ставить питання перевизначення правосуб'єктності в умовах, коли речі, оснащені належним технічним інструментарієм, здатні здійснювати повний спектр необхідних операцій і взаємодій без участі людини (що прямо пов'язане з використанням так званого штучного інтелекту і схожих технологій).

Як слушно зауважує О. М. Вінник, використання цифрових технологій всупереч інтересам суспільства та/або з порушенням прав та законних інтересів

окремих осіб загрожує як громадянському суспільству, так і цифровій економіці [2, с. 12]. Це пов'язано із необхідністю вирішення нових проблем, зумовлених використанням нових цифрових технологій, які неможливо урегулювати вже існуючими класичними нормами моралі та права, і необхідністю враховувати наслідки імплементації автоматизованих систем та прогалини регулювання використання штучного інтелекту відповідно до положень антимонопольного законодавства, законодавства про захист персональних даних і права інтелектуальної власності.

Все частіше для досягнення антиконкурентних угод використовуються цифрові технології, зокрема для змови на торгах: наприклад, створюються аукціонні роботи, які запрограмовані на мінімальне зниження від початкової ціни контракту. Все частіше використовуються також цінові роботи, які відстежують ціну товару конкурентів і встановлюють аналогічну ціну на свій товар.

«Цифрові картелі» виступають абсолютно новим явищем. Аріель Езрачі, професор Оксфорда і фахівець в антимонопольному праві, зазначає, що цифрові картелі – це змова крупних виробників, яка стала наслідком використання програм, заснованих на штучному інтелекті [3].

Ключовою особливістю штучного інтелекту є те, що він діє самостійно за незалежним від розробника і користувача сценарієм. Тому у галузі антимонопольного права штучний інтелект розглядається як новий інструмент, який потенційно може сприяти змові господарюючих суб'єктів і монополізації ринку. Так, цифрові картелі відкривають можливість змови без участі людини, в автоматичному режимі. Наприклад, два господарюючих суб'єкти починають використовувати засновану на штучному інтелекті програму з метою оптимізації ціноутворення. Однак програма в якості самої оптимальної стратегії обирає стратегію підтримки ціни на рівні ціни конкурентів. Підсумком є змова в автоматичному режимі, що сталася без участі самих господарюючих суб'єктів.

Ключове питання, пов'язане з цифровими картелями, полягає в пошуку відповіді на питання, хто є суб'єктом відповідальності за таку змову в автоматичному режимі. Чи можна вважати відповідальними за змову розробників програми або господарюючих суб'єктів, які її використовують? Чи можна взагалі говорити про відповідальність даних осіб, так як розробники і суб'єкти, які використовують подібні програми, можуть зовсім не мати наміру вступити в змову?

Існує ще одна дуже суперечлива проблема з Децентралізованою автономною організацією або Децентралізованою автономною корпорацією, правовий статус якої в закордонних юрисдикціях ще не визначений, але він стоїть на порядку денному, в тому числі й в Україні.

Інструментом управління компанії є блокчейн, у якому записуються фінансові операції, всі правила ведення бізнесу, порядок прийняття рішень з будь-яких питань та алгоритми будь-яких дій. Уся взаємодія всередині компанії здійснюється за допомогою смарт-контрактів. Такі програми повністю

регулюють діяльність Децентралізованої автономної організації та самостійно приймають юридично значущі рішення.

Зазначені організації принципово відрізняється від звичайної корпорації через свою децентралізовану структуру – немає посадових осіб, які виконують організаційні, адміністративні чи регулюючі функції, тому за корпоративною позицією неможливо знайти відповідальну особу.

На думку О.Е. Радутного, такі організації та технології штучного інтелекту необхідно наділити правосуб'єктністю, хоч такий підхід на перший погляд і може здатися дивним. Але те ж саме стосується й іншого віртуального утворення, а саме юридичної особи. Ніхто ніколи не бачив її, ми знаємо про її існування завдяки діям людини. Однак це не заважає юридичній особі бути суб'єктом правовідносин [4, с. 138-153].

Схожі ідеї поступово набирають силу, в тому числі в резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії за цивільно-правовими правилами в області робототехніки 2015/2103 (INL), яка пропонує ввести нову правову категорію «електронна особистість» з автономним штучним інтелектом, а також в законопроекті Конгресу США «Принцип фундаментального розуміння юзабіліті та реалістичною еволюції штучного інтелекту 2017 року» (або «Закон про майбутнє штучного інтелекту 2017 року»).

Так, проект резолюції Європарламенту передбачає поділ відповідальності між виробником і власником, в залежності від ситуації та наділення роботів статусом «електронних особистостей», які володіють специфічними правами і обов'язками. Можна стверджувати, що проект Резолюції пропонує надати роботам права людини замість встановлення нормальних правових рамок їх використання і застосування [5].

Підводячи підсумок, можна впевнено стверджувати, що фрагментарне усунення недоліків правового регулювання цифрової економіки й використання штучного інтелекту в господарській діяльності в тому числі, є малоефективним без істотної модернізації господарсько-правової політики держави в цілому.

Література:

1. Кравцова О. Вперед у майбутнє: чому уряд повинен звернути увагу на штучний інтелект / Економічна правда, 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/09/4/651230/> (дата звернення 20.11.2019).

2. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С. 212.

3. Ezrachi A., Stucke M. Two Artificial Neural Networks Meet in an Online Hub and Change the Future (Of Competition, Market Dynamics and Society) /Oxford

Legal Studies Research Paper, 2017. № 24/2017. URL: <https://www.competitionpolicyinternational.com/two-artificial-neural-networks-meet-in-an-online-hub-and-change-the-future-of-competition-market-dynamics-and-society/> (дата звернення: 01.12.2019).

4. Radutniy Oleksandr. Adaptation of criminal and civil law in view of scientific-technical progress (Artificial Intelligence, DAO and Digital Human) / Проблеми законності, 2019. Вип. 144. 200 с.

5. Марія Коваль. Електронна особистість: навіщо ЄС обговорює права роботів / Європейська правда, 2017. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:J9uwbkvAGoQJ:https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/01/24/7060539/+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=safari> (дата звернення: 01.12.2019).

ОБІГ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Домбровська А.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення
господарської діяльності Харківського національного
університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Однією з найбільших проблем, яка впливає на фармацевтичний ринок, є неякісні лікарські засоби. За даними ВООЗ один із десяти медичних препаратів, що розповсюджуються в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, є або некондиційним, або фальсифікованим [1].

Четверта промислова революція з її інформаційно-технологічною концепцією має величезний потенціал для вирішення наболілих проблем, безпосередньо пов'язаних з підвищенням ефективності інформування суб'єктів споживчого вибору про характеристику лікарських засобів, в тому числі про наявні їх аналоги.

Обіг лікарських засобів в Україні базується на низці нормативно-правових актів у галузі охорони здоров'я, серед яких, зокрема: Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»; Закон України «Про лікарські засоби»; постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1419 «Деякі заходи щодо забезпечення якості лікарських засобів»; постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267 «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України»; постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 647 «Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками».

Відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 902 від 14.09.2005 року у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 793 від 14.09.2005 року, визначається механізм державного контролю якості лікарських засобів, що ввозяться в Україну, який здійснюється з метою недопущення обігу фальсифікованих, неякісних та незареєстрованих лікарських засобів. Зазначеним Порядком передбачено ввезення на територію України зареєстрованих в Україні лікарських засобів за наявності виданого їх виробником сертифіката якості – сертифіката аналізу або сертифіката серії, який засвідчує відповідність лікарських засобів специфікації якості методів контролю якості лікарських засобів.

Нажаль, слід констатувати, що існуюча модель державного регулювання обігу лікарських засобів в Україні не забезпечує препаратами належної якості, що не лише не лікують, але й можуть спричинити серйозні захворювання або навіть смерть пацієнтів.

Серед джерел правового регулювання обігу лікарських засобів акти

вторинного права Європейського Союзу (далі – ЄС): Директива № 2001/83/ЄС «Кодекс Співтовариства відносно лікарських засобів (для застосування людиною)» [2], Директива № 2004/23/ЄС «Про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, отримання, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розповсюдження тканин і клітин людини» [3], Директива № 2003/94/ЄС «Про встановлення принципів і настанов належної виробничої практики щодо лікарських засобів для застосування людиною та досліджуваних лікарських засобів для застосування людиною» [4], Постанова № 1394/2007 «Про лікарські засоби прогресивної терапії, що вносить зміни до Директиви 2001/83/ЄС і до Постанови № 726/2004» [5], Постанова № 141/2000 «Про орфанні лікарські засоби» [6], Постанова № 1901/2006 «Про лікарські засоби для педіатричного застосування та що вносить зміни у постанову (ЄЕС) № 1768/92 та Постанову № 726/2004 «Про встановлення процедур Спільноти для отримання торгової ліцензії та нагляду за обігом лікарських засобів, призначених для людей і застосування у ветеринарії, а також створення Європейського агентства з лікарських засобів» [7].

Оскільки норми актів вторинного права ЄС не є актами прямої дії в Україні, тому необхідна їхня імплементація. Імплементація вимог нормативних актів Європейського Союзу покликана сприяти врегулюванню правовідносин у сфері обігу лікарських засобів, пов'язаних зі створенням, видачею торгових ліцензій, виробництвом, імпортом, оптовою і дистанційною торгівлею, контролем якості лікарських засобів, визначення прав та обов'язків учасників цих відносин, а також повноважень органів державної влади у цій сфері. Вона вже відбулася в Україні, але інформаційно-комунікаційні проблеми підвищення дієвості механізму контролю у сфері обігу лікарських засобів не розв'язала.

Відповідно до ч.2 ст.2 Закону України «Про лікарські засоби» якість лікарського засобу визначається як сукупність властивостей, що надають лікарському засобу здатність задовольняти споживачів відповідно до свого призначення і відповідають вимогам, встановленим законодавством. У свою чергу, фальсифікований лікарський засіб – це лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України.

Як визначено у п. 33 Розділу I Директиви № 2001/83/ЄС, фальсифікованим є будь-який лікарський засіб з хибною уявою про:

(а) його ідентичність, включаючи його упаковку та етикетку, його назву або його складову відносно якого-небудь із інгредієнтів, включаючи допоміжні речовини і силу дії цих інгредієнтів;

(б) джерело його походження, включаючи виробника, країну виробництва, країну походження або власника торгової ліцензії; або

(в) його історії, включаючи записи та документи, що використовуються, у

відношенні каналів розповсюдження [2].

Дієвість механізму контролю у сфері обігу лікарських засобів і відповідальності осіб за порушення законодавства про лікарські засоби може бути значно покращена за рахунок застосування технології блокчейну, яка може стати рішенням для підвищення рівня безпеки даних, цілісності, функціональності та, звичайно, безпеки ланцюга постачань фарміндустрії. Блокчейн – відмовостійка децентралізована система, яка складається із ланцюга блоків, у якому кожний наступний блок містить хеш-значення попереднього блока, а всі спроби змінити дані, що записані на певному рівні, спричинять зміни на всіх наступних рівнях і будуть помічені іншими учасниками мережі.

Це технологія може бути застосована для подолання проблеми встановлення ідентичності, джерел походження, а також історії розповсюдження лікарських засобів, оскільки дозволить відстежити весь ланцюг постачання (supply chain), унеможливлуючи фальсифікацію як таку.

Серед уже зреалізованих проектів – співпраця між глобальним фармацевтичним гігантом GlaxoSmithKline та блокчейн-компанією Viant.

Література:

1. 1 in 10 medical products in developing countries is substandard or falsified. See at: <https://www.who.int/news-room/detail/28-11-2017-1-in-10-medical-products-in-developing-countries-is-substandard-or-falsified>.

2. Directive 2001/83/EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001 on the Community code relating to medicinal products for human use. See at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2001:311:FULL&from=EN>.

3. Directive 2004/23/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on setting standards of quality and safety for the donation, procurement, testing, processing, preservation, storage and distribution of human tissues and cells. See at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:102:0048:0058:en:PDF>.

4. Commission Directive 2003/94/EC of of 8 October 2003 laying down the principles and guidelines of good manufacturing practice in respect of medicinal products for human use and investigational medicinal products for human use. See at: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-1/dir_2003_94/dir_2003_94_en.pdf.

5. Regulation (EC) No 1394/2007 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on advanced therapy medicinal products and amending Directive 2001/83/EC and Regulation (EC) No 726/2004. See at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:324:0121:0137:en:PDF>.

6. Regulation (EC) No 141/2000 of the European Parliament and of the Council of 16 December 1999 on orphan medicinal products. See at: <https://eur->

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000R0141.

7. Regulation (EC) No 1901/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on medicinal products for paediatric use and amending Regulation (EEC) No 1768/92, Directive 2001/20/EC, Directive 2001/83/EC and Regulation (EC) No 726/2004. See at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1901>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Тютюнник В.К.,
аспірантка 1-го курсу
юридичного факультету
Східноукраїнського національного
університету імені В. Даля МОН України

Останнім часом можна спостерігати значні зміни як в суспільстві в цілому, так і в окремих його сферах, які пов'язані з усе більш широким поширенням інформаційних технологій. У процесі переходу до цифрового суспільства неминуче змінюються базові економічні парадигми. Дискусії про перспективи розвитку цифрової економіки в Україні особливо актуалізувалися в останній рік. При цьому особливу увагу розвитку цифрової економіки приділяють саме на державному рівні. В серпні цього року в своєму посланні Верховній Раді України Президент України В. Зеленський назвав побудову цифрової держави у смартфоні в числі стратегічних принципів розвитку країни. До цього розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р була схвалена Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки (далі – Концепція) та затверджено план заходів щодо її виконання, основною метою якої є створення необхідних умов для розвитку цифрової економіки в Україні.

Очевидно, що перехід до цифрової економіки торкнеться не тільки існуючих економічних парадигм, а й вимагатиме формування нормативно-правової бази, яка стане основою регулювання великої сфери якісно нових правовідносин, що виникають з розвитком цифрового суспільства. Сама Концепція як основа розвитку цифрової економіки передбачає необхідність формування нормативного регулювання економічної сфери, що відповідає сучасним потребам цифрового суспільства. Тому питання, пов'язані з розвитком цифрової економіки в Україні, цікаві не тільки з точки зору економічної теорії, але і з точки зору права, причому як в теоретичному, доктринальному аспекті, так і в практичному. Вони потребують більш детального наукового аналізу.

Теоретичною основою для дослідження поняття «цифрова економіка» виступили роботи наступних вчених: І. Бойко, Р. Бухта, Н. Василенко, О. Вінник, О. Вишневського, С. Глазьєва, А. Зубарева, А. Єнговатовой, І. Іванова, М. Калужького, В. Макарова, В. Матвєєва, В. Ляшенка, Т. Мезенбурга, Н. Негропonte, Б. Розовського, А. Шиманської, К. Якушенко. Щодо сфери впливу цифрової економіки на розвиток соціально-трудових відносин важливими стали напрацювання В. Бобкова, Ю. Веремеко, М. Луданік, М. Меркулова, Ю. Одегова, Л. Санкова, С. Фабричного, В. Челухіна тощо.

Сьогодні ми стаємо свідками глобальної трансформації економічних

основ суспільства. З точки зору розвитку права в контексті переходу до цифрової економіки важливим питанням є формування понятійного апарату, певних правових категорій. На сьогоднішній день не сформувалось єдиної нормативно-правової бази з питань регулювання особливостей цифровізації економіки та суспільства загалом, що викликає певні дискусії серед вчених-правників.

Як зазначає Н. Левицька у правовому регулюванні цифрової економіки виникають серйозні проблеми з втіленням економічної термінології та наданням їй юридичного змісту. Створюючи правові норми, що регулюють економічні відносини, потрібно дотримуватись балансу між потребами здійснення економічної норми як якогось ідеалу або моделі в правовій формі [1, с. 167].

На думку Б. Розовського, людина успішно опановує основи інформаційних технологій. Не за горами час, коли буде завершено створення інтегрованих автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які дозволяють відстежувати і контролювати ефективність використання життєво важливих ресурсів в масштабі держави і навіть світу. Зрозуміло, що потрібен механізм управління даним процесом, який свідомо не буде дієвим без адекватно єдиної, інтегрованої системи правового регулювання господарської (в широкому сенсі) діяльності [2, с. 124-125].

Схожої думки щодо необхідності правового регулювання розвитку цифрової економіки дотримується О. Вінник. У своїх дослідженнях вона зазначає, що формування цифрової економіки та її соціальне спрямування вимагає адекватного правового регулювання, важливою частиною якого є визначення понять, що її характеризують (суб'єкти, об'єкти, засоби, зв'язки тощо), насамперед потребує вирішення проблема уніфікації термінів, притаманних цифровій економіці, їх закріплення в кодифікованому акті, яким може бути навіть Закон «Про цифрову економіку» [3, с. 165].

Важливо відзначити, що «технологічно цифрова економіка являє собою середовище, в якій юридичні та фізичні особи можуть контактувати між собою з приводу спільної діяльності» [4, с. 18]. Однак тут необхідно було б уточнити, що в контексті наведеного визначення повинна розглядатися не будь-яка спільна діяльність, а саме діяльність економічна, тобто пов'язана з процесом створення, перерозподілу або обміну благами з метою задоволення певних потреб.

На сьогодні основне законодавче розуміння терміну «цифрова економіка» можна вивести з тексту Концепції. Тут «цифрова економіка» описується як діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові [5]. Подібне визначення поняття «цифрова економіка», можливо, не відображає повною мірою всі правові особливості розуміння даного терміну, однак на сьогодні є, на нашу думку, найбільш універсальним.

Не можна не звернути увагу на те, що на сьогодні поняття «цифрової економіки» не усталено в наукових колах, найчастіше його використовують

бізнес-спільноти та представники державних і наднаціональних структур. Однак схвалена Концепція надає певне розуміння того, що таке цифрова трансформація економіки, а саме:

- зміна економічного укладу, зміна традиційних ринків, соціальних відносин, державного управління, пов'язана з проникненням в них цифрових технологій;

- принципова зміна структури економіки за рахунок формування більш ефективних економічних процесів, забезпечених цифровими інфраструктурами;

- перехід функції лідируючого механізму розвитку економіки до інститутів, заснованих на цифрових моделях і процесах [5].

Таким чином, основними сферами суспільних відносин, які вимагають правового регулювання, в рамках цифрової економіки є:

- сфера виробництва: в сферах сільського господарства, будівництва, виробництва товарів і послуг; інноваційні методи управління проєктами; управління документообігом на основі технологій «блокчейн» тощо;

- сфера фінансового обігу: здійснення електронних розрахунків;

- сфера державного управління: розвиток електронної демократії та документообігу, створення цифрових робочих місць.

Це лише деякі сфери, в яких на сьогодні найбільш гостро відчувається необхідність вдосконалення правового регулювання відповідних відносин.

Особливої уваги заслуговує розбудова правового розуміння соціально-трудових відносин в сфері цифрової економіки. На сьогоднішній день жодна зі сфер сучасної економіки не може уникнути впливу комп'ютеризації, тому і роботодавці, і працівники повинні об'єктивно враховувати це у своїй безпосередній діяльності.

Виникає безліч питань, пов'язаних з можливістю більш широкого застосування досягнень цифрової економіки в практиці правового регулювання трудових та інших, безпосередньо пов'язаних з ними відносин, відображення і закріплення цих процесів на законодавчому рівні і в локальних нормативних актах роботодавців. Роль державних структур в цьому процесі полягає в забезпеченні зв'язку електронного кадрового документообігу з пенсійними і соціальними структурами. Це дозволить знизити витрати роботодавця і держави на забезпечення дієвої системи регулювання соціально-трудових відносин [6].

Безумовно, розглядаючи вплив цифрової економіки на соціально-трудові відносини, слід детально оцінювати «наслідки» цифровізації. Насамперед, дослідженню підлягають нові правові категорії та явища, які стосуються відносин зайнятості. Так, на думку О. Арсентьевої та Л. Котової, «зміна якості робочих місць, пов'язана з розвитком нових секторів і видів економічної діяльності (поява нетипових форм – фріланс, тимчасові працівники, дистанційна робота, позикова праця тощо) [7, с. 32].

На думку С. Фабричнова, на сучасному етапі можна говорити про становлення категорії «віртуальної праці» як такої [8]. Отже, робити конкретні кроки в напрямку розвитку цифрової економіки на законодавчому рівні змушує

реальна дійсність. Наприклад, виникнення нестандартної зайнятості, такої як дистанційна.

Дистанційну зайнятість правомірно розглядати не лише з позицій нестандартності, а й під кутом зору інноваційності, оскільки така форма соціально-трудових відносин передбачає комплекс нововведень щодо взаємодії держави, найманих працівників, роботодавців, яка на практиці породжує низку соціально-економічних зисків та загострює організаційно-правову визначеність [9, с. 229].

Наразі можна констатувати, що чинне трудове законодавство передбачає лише один тип дистанційної зайнятості, передбачений ч. 9 ст. 179 Кодексу законів України про працю – працю вдома [10]. Слід зазначити, що КЗпП України не містить поняття «виконання роботи вдома» і не визначає порядку та вимог щодо укладення з найманими працівниками договорів на виконання роботи вдома. Єдиним нормативно-правовим актом, що регулює дані відносини, є Положення «Про умови праці надомників», затверджене Постановою Державного комітету СРСР із праці і соціальних питань від 29.09.1981 року. Це ще раз підкреслює необхідність вивчення системи законодавчого забезпечення трудових відносин, акцентуючи увагу на дискусійних і суперечливих доктринальних і законодавчих положеннях.

Також варто розглянути виникнення нової правової категорії – віртуального працівника. Він відрізняється високим рівнем організованості, відповідальності, компетентності, володіє навичками роботи з сучасними технічними засобами, здатністю працювати ізольовано від колективу, самостійно приймати рішення. Віртуальний працівник може як працювати за трудовим договором, так і мати власний бізнес. При цьому змінюється зміст самозайнятості: змінюється саме поняття «робоче місце» – трудова діяльність здійснюється на дому за допомогою підключення власного персонального комп'ютеру до мережі Інтернет.

У сучасних реаліях постає питання про більш широке застосування цифрової економіки, пов'язаної з правовим регулюванням трудових і безпосередньо пов'язаних з ними відносин при легалізації електронного документообігу в кадровій справі. Одне з найбільш перспективних напрямів діяльності – це введення електронних трудових книжок. Однак, на наш погляд, це може мати пені перепони.

Згідно зі статтею 48 КЗпП України трудові книжки є основним документом про трудову діяльність працівника, а на підставі статті 235 КЗпП України у разі затримки видачі трудової книжки з вини власника або уповноваженого ним органу працівникові виплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу [10].

Ключовою при вирішенні питань про введення електронного документообігу (наприклад, електронного трудового договору) буде проблема укладення, зміни та припинення трудового договору в електронній формі. Першим доведеться вирішувати питання про зміну статті 24 КЗпП України, в якій прямо закріплено, що трудовий договір укладається в

письмовій формі. Згідно зі статтею 24 КЗпП України, працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу [10]. Працівник ознайомлюється з відповідним актом під розпис. Це обумовлює і необхідність передбачити певний механізм впровадження електронного підпису з урахуванням вимог, що пред'являються до нього Законом України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис [11].

Однак власник може передати його іншій особі, наприклад, своєму заступнику, тому визначити, хто саме підписав кадровий документ, не представляється можливим, оскільки учасники електронного документообігу матимуть лише доступ до інформації про власника даного підпису. В українському законодавстві існує деяка невизначеність в питанні використання електронного підпису особою, яка не є її власником.

Розглянемо це питання з практичної точки зору, так як в організаціях кваліфікований електронний підпис керівника досить часто використовується іншими працівниками, наприклад, головним бухгалтером для здачі річної звітності або юристом для відправки документів до суду. Відзначимо, що зустрічаються випадки, коли в результаті передачі власником ключа кваліфікованої електронного підпису іншій особі для власника цього підпису можуть наступити несприятливі наслідки. Очевидно, що в такій ситуації власник електронного підпису відмовиться від факту підписання відповідних документів від свого імені і буде домагатися визнання даних дій незаконними, які спричинили за собою відповідні несприятливі наслідки, наприклад, при фактичному допущенні працівника до роботи.

Передача електронного підпису власником фактично є порушенням вимоги закону про дотримання конфіденційності ключа, при цьому для нього настають наслідки, що стали загальноприйнятими в судовій та адміністративній практиці. Вважається, що документ підписаний власником самотійно, хоча, можливо, за допомогою його ключа іншою особою, а процедура доведення зворотного і встановлення дійсного автора документа лягає на нього самого.

З позитивних зрушень у напрямку розвитку цифрової економіки можна вважати постанову Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 328 «Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього». Електронний реєстр повноцінно запрацює з 01.01.2020 та урегулює питання обігу паперового варіанту документа, а саме: полегшить процедуру оформлення тимчасової непрацездатності; пришвидшить обчислення матеріальної допомоги; допоможе звести до мінімуму фальсифікації; зменшить кількість штрафів, причиною яких стали помилки в оформленні листків непрацездатності [12].

Деякі роботодавці сьогодні змогли організувати у себе ведення певних

аспектів кадрового діловодства в електронному вигляді, але є великий відсоток роботодавців, які з технічних і економічних причин не зможуть впровадити систему електронного кадрового забезпечення. В силу цього варто надати право самим роботодавцям вибирати одну з моделей: паперову або електронну. Відносно працівників необхідно зберегти традиційний і звичний для них спосіб отримання послуг. Навіть покладаючи на них обов'язок використовувати електронний підпис в тому випадку, якщо роботодавець буде використовувати систему електронного документообігу, законодавство повинно надати право працівникам отримувати дані документи на паперовому носії.

Таким чином, розвиток цифрової економіки в Україні сприяє появі нової форми трудової зайнятості населення - дистанційної зайнятості. Однак, це веде за собою поширення зайнятості без офіційного оформлення; зайнятості на умовах тимчасових контрактів; фіктивної самозайнятості, при якій працівник працює під контролем підприємства, але є номінально самостійно працюючим людиною. Все це призводить до необхідності правового регулювання питань роботи по найму і звільнення, робочого часу, положень, що регулює права і роль профспілок у системі віртуальних відносин.

Сукупний ефект від змін у соціально-трудої сфері залежить від складного взаємовпливу значної кількості чинників, а також від специфіки взаємодії суб'єктів соціально-трудої відносин в умовах цифровізації економіки [13, с. 9].

Все це - нові виклики для суспільства, які потребують чіткого і адекватного правового регулювання, при відсутності якого неминуче виникнення проблем, пов'язаних з розробкою і впровадженням інноваційних технологій, застосуванням цифрових методів, що найближчим часом можуть стати визначальним фактором у зміцненні конкурентної позиції держави на глобальному ринку.

Цьому сприяє цифровізація економіки, яка, з огляду на міжнародні орієнтири трансформації соціально-трудої відносин, формує перспективний вектор їх розвитку.

Література:

1. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві / Надія Левицька // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 9. – С. 165-169.
2. Розовский Б. Г. Король жив. Но нуждается в лечении / Б. Г. Розовский. – Чернигов: Десна Полиграф, 2017. – 232 с.
3. Вінник О. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології / О. Вінник // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 11. – С. 163–166.
4. Паньшин Б. Н. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития / Б. Н. Паньшин // Наука и инновации. – 2016. – № 3. – С. 17-20.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства

України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n2>.

6. Назарова Г. В. Трансформація соціально-трудових відносин в умовах цифрової економіки [Електронний ресурс] / Г. В. Назарова. – Режим доступу до ресурсу: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2018/31177/Sz_19-2.pdf?sequence=1.

7. Арсентьєва О. С. Щодо співвідношенні гнучкості та державної зарегульованості ринку праці в епоху цифрової економіки / О.С. Арсентьєва, Л.В. Котова // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів та аспірантів. – 24-25 квітня 2019 р. / О.С. Арсентьєва, Л.В. Котова. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. – С. 32-36.

8. Фабричнов С.А. Информационный труд: теория, методология, вопросы развития [Електронний ресурс] / С.А. Фабричнов. – Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1999. – 181 с. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dissercat.com/content/informatsionnyi-trud-teoriya-metodologiya-i-effektivnost>.

9. Герасименко О.О. Дистанційна зайнятість як тренд цифрової економіки: нові можливості, нові соціальні ризики [Електронний ресурс] / Герасименко О.О. // Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та доміанти розвитку: зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 жовт. 2019 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; [редкол.: А. М. Колот (голова) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ: КНЕУ, 2019. – С. 228-231. – Режим доступу до ресурсу: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2018/31259/Sz_19-68.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

10. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1972 № 322-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

11. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2155-19#n2>.

12. Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього: постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 328 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2019-%D0%BF#n2>.

13. Новікова О. Ф. Цифровізація економіки: оптимістичні та песимістичні перспективи для соціально-трудової сфери [Електронний ресурс]. Соціально-трудова сфера в умовах інформаційної економіки: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку: зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ.

Інтернет-конф., 26-29 листоп. 2018 р – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 8-10. – Режим доступу до ресурсу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/26742>.

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ, НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юшко А.М.,

*кандидат юридичних наук, завідувач
наукового відділу правового забезпечення
функціонування національної інноваційної
системи НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України,
доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

Кохан В.П.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків*

Черкасов О.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків*

Освітня та наукова сфери – це стратегічно важливі інтереси для національної безпеки кожної розвинутої держави. Однак, через важку економічну ситуацію та загрозу територіальній цілісності країни питанням розвитку освітньої, наукової та науково-технічної діяльності бракує належної уваги з боку законодавчої влади.

Для реалізації наявного освітнього та наукового потенціалу України вкрай необхідно вчасно реформувати законодавство у галузі освіти і наукової діяльності, усунути застарілі норми і перешкоди у провадженні науково-дослідної і викладацької діяльності.

З метою усунення недоліків чинного правового регулювання освітньої, наукової та науково-технічної діяльності науковцями Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку запропоновано низку змін до законів і підзаконних нормативно-правових актів у вказаних сферах, що дозволить підвищити рівень теоретичної та практичної підготовки наукових і науково-педагогічних працівників, розкрити науковий потенціал наукових установ та забезпечити передачу новітніх знань від наукової установи до викладачів закладів освіти.

Пропозиції щодо змін до законодавства стосуються таких важливих питань, як: 1) покращення умов матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності, в тому числі оплати праці наукових та науково-педагогічних

працівників; 2) спрощення ліцензійних умов провадження освітньої діяльності науковими установами; 3) розвиток підприємницької культури громадян. Зазначені пропозиції зазначені нижче у таблиці «Пропозиції щодо питань, які потребують законодавчого врегулювання».

Пропозиції щодо питань, які потребують законодавчого врегулювання

№ з/п	Питання, які потребують законодавчого врегулювання (орієнтована назва законопроекту, його мета та предмет регулювання)	Обґрунтування необхідності розроблення законопроекту, очікувані правові та інші наслідки його прийняття як закону
1	<p>Прийняття змін до постанови КМУ України від 02.02.2011 р. № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» [1], а саме: виключення пункту 13-1 цієї постанови.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Неможливість долучитися до світового досвіду провадження науково-дослідної і викладацької діяльності. Існування обмеження відшкодування витрат на закордонні відрядження (навчання і стажування) наукових і науково-педагогічних працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. <i>Наслідки:</i> Підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки наукових і науково-педагогічних працівників, активізація інноваційної діяльності.</p>
2	<p>Внесення змін в Постанову КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [2] щодо відміни вимог щодо забезпечення приміщеннями навчального призначення та іншими приміщеннями: навчальні приміщення, приміщення для науково-педагогічних (педагогічних) працівників, службові приміщення, бібліотека, у тому числі читальні зали, гуртожитки, їдальні, буфети, профілакторії, бази відпочинку, медичні пункти, обладнання лабораторій та спеціалізованих кабінетів для отримання науково-педагогічного стажу науковців щодо ліцензування провадження освітньої діяльності закладів освіти.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Неможливість використання наукового потенціалу наукової установи. По критеріям функціонування наукові заклади повинні відповідати закладам вищої освіти, однак система наукової діяльності не передбачає певних основних засобів та можливості виконати умови, які пов'язані зі значною кількістю студентів (здобувачів освіти). <i>Наслідки:</i> Реалізація науковими установами наукового потенціалу в повному обсязі та передача новітніх знань від наукової установи до викладачів закладів освіти.</p>
3	<p>Внесення змін до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого наказом МОН України від 14.01.2016 № 13 [3],</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Необґрунтовано високі вимоги щодо стажу наукової роботи як одного з критеріїв присвоєння вченого звання старшого дослідника і неможливість у зв'язку з цим</p>

	зокрема, доповнення абзацу другого підпункту 2 пункту 7 розділу II цього Порядку після слів «стаж наукової роботи не менш як п'ять років на посаді» словами «молодшого наукового співробітника, наукового співробітника», далі по тексту.	повного використання наукового потенціалу наукової установи. Зарахування до стажу наукової роботи, що дає право на присвоєння вченого звання старшого дослідника, лише стажу наукової роботи на посадах старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника, головного наукового співробітника, доцента, професора, заступника завідуючого (начальника) та завідуючого (начальника) науково-дослідним відділом (відділенням, сектором, лабораторією), завідуючого кафедрою тощо. Наукова робота на посадах молодшого наукового співробітника та наукового співробітника до такого стажу не входить. <i>Наслідки:</i> Належна мотивація наукових працівників, яка сприятиме підвищенню ефективності наукової діяльності в Україні.
4	Забезпечення виконання положень підпункту 1 пункту 6 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» [4], відповідно до яких Кабінету Міністрів України доручалося забезпечити до 2023 року поетапну реалізацію положення частини другої статті 61 цього Закону, передбачивши при цьому щорічне збільшення посадового окладу педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії до чотирьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб пропорційно розміру збільшення доходів Державного бюджету України порівняно з попереднім роком, і затвердження відповідних схем посадових окладів (ставок заробітної плати). Внесення відповідних змін до постанови КМ України від 10.07.2019 № 822 «Про оплату праці педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників закладів і установ освіти і науки» [5].	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Принизливо низький рівень оплати праці наукових та науково-педагогічних працівників. Частиною 2 статті 61 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» закріплено, що посадовий оклад педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії встановлюється в розмірі трьох мінімальних заробітних плат. Посадовий оклад педагогічного працівника кожної наступної кваліфікаційної категорії підвищується не менше ніж на 10 відсотків. Найменший посадовий оклад науково-педагогічного працівника встановлюється на 25 відсотків вище від посадового окладу педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії. Кожний наступний посадовий оклад науково-педагогічного працівника підвищується не менше ніж на 10 відсотків від попереднього. Станом на 2019 рік ці положення не реалізовані у порядку, передбаченому підпунктом 1 пункту 6 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту». <i>Наслідки:</i> Забезпечення конкурентоздатності кадрового потенціалу державних наукових установ.
5	Внесення змін в Закон України «Про освіту» щодо обов'язковості	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність підприємницької культури

	введення навчальної програми «Основи бізнесу».	населення України та сприйняття підприємця як успішного громадянина України. Відсутність у громадян будь-яких підприємницьких освітніх навичок та компетентностей на всіх рівнях освіти та спроможності займатися власною справою. <i>Наслідки:</i> Спроможність кожного громадянина реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність і підняття рівня життя кожного громадянина України.
6	Внесення змін в Закон України «Про освіту» щодо введення системи підвищення кваліфікації для підприємців обов'язково у державних наукових установах юридичного та економічного профілю.	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність належного освітнього розвитку підприємців. Відсутність на належному рівні освітніх навичок та компетентності підприємців для зайняття власною справою. <i>Наслідки:</i> Створення умов для належної реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність.

Література:

1. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF> [Дата звернення: 14.10.2019].

2. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> [Дата звернення: 14.10.2019].

3. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам: Наказ міністерства освіти і науки України від 14 січня 2016 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16> [Дата звернення: 14.10.2019].

4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Дата звернення: 14.10.2019].

5. Про оплату праці педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників закладів і установ освіти і науки: постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2019-%D0%BF> [Дата звернення: 14.10.2019].

ЩОДО ПОТРЕБ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Новіков Є.А.,

*кандидат юридичних наук,
молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків*

Гречко О.О.,

*кандидат юридичних наук,
молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків*

Коритін Д.С.,

*молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків*

Після започаткування реформи децентралізації та інших реформ, в суспільстві виник запит максимально просте та прозоре ведення господарської діяльності. Для відповіді на цей запит необхідно здійснити часткову дерегуляцію законодавства в сфері господарської діяльності. Запровадження такої дерегуляції тягне за собою чимало змін в законодавстві, проект яких наведено у таблиці. Зокрема, однією з них є внесення змін до наступних законодавчих актів: Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про захист економічної конкуренції» щодо забезпечення правового регулювання операцій, пов'язаних із ввезенням технологій в Україну та міжнародних інвестицій. Що в свою чергу тягне за собою зміни до Митного кодексу щодо зменшення мита до нульової ставки відносно операцій, пов'язаних із ввезенням технологій в Україну.

Запропонування зазначених пропозицій пов'язано з існуванням проблеми стосовно обмежень при міжнародній передачі технологій, таких як: обмеження прав набувачів технологій, значний вивіз капіталу через неадекватно високий рівень роялті та дивідендів, ввезення ресурсоемних, екологічнонебезпечних технологій, спрямованість підприємств з іноземними технологічними інвестиціями на використання іноземної сировини, матеріалів, робочої сили, видалення через створення таких підприємств або через закупівлю іноземного обладнання та матеріалів національних виробників тощо. Запропоновані зміни до законодавства спрямовані на запровадження механізмів своєчасного та ефективного реагування держави на запити бізнесу та інвесторів, пов'язаних із необхідністю удосконалення, спрощення відповідних адміністративних та ліцензійних процесів. Зазначені зміни дозволять не тільки своєчасно реагувати

на економічні процеси, що відбуваються в Україні, а й провести ефективну дерегуляцію у сфері господарської діяльності.

Пропозиції щодо питань, які потребують законодавчого врегулювання.

№ з/п	Питання, які потребують законодавчого врегулювання (орієнтована назва законопроекту, його мета та предмет регулювання)	Обґрунтування необхідності розроблення законопроекту, очікувані правові та інші наслідки його прийняття як закону
1	<p>1. Внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про захист економічної конкуренції» щодо забезпечення правового регулювання операцій, пов'язаних із ввезенням технологій в Україну та міжнародних інвестицій.</p> <p>2. Внесення змін до Митного кодексу України щодо зменшення мита до нульової ставки відносно операцій, пов'язаних із ввезенням технологій в Україну.</p> <p>3. Внесення змін в Податковий кодекс України: (1) щодо прискорення амортизації придбаних імпортованих технологій; (2) щодо зменшення податків при виплаті дивідендів власникам часток в статутному капіталі, одержаних в результаті фінансування закупівлі високотехнологічного обладнання.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність в Україні ефективної системи обміну технологіями на міжнародному ринку з метою підвищення виробничого потенціалу та конкурентоздатності вітчизняного виробника. Існування обмежень при міжнародній передачі технологій, таких як: обмеження прав набувачів технологій, значний вивіз капіталу через неадекватно високий рівень роялті та дивідендів, ввезення ресурсоємних, екологонебезпечних технологій, спрямованість підприємств з іноземними технологічними інвестиціями на використання іноземної сировини, матеріалів, робочої сили, видалення через створення таких підприємств або через закупівлю іноземного обладнання та матеріалів національних виробників тощо.</p> <p><i>Наслідки:</i> Підтримка впровадження технологій, пов'язаних із створенням нової високотехнологічної продукції, підвищення якості та споживчих властивостей товарів, зменшення витрат, оптимізація використання ресурсів вітчизняного походження, підвищення рівня екологічної безпеки та якісне вирішення проблем соціального характеру.</p>
2	<p>Прийняття змін до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» щодо формування регіональних установ, підпорядкованих Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (обов'язково в кожній області), які фінансуються одночасно за рахунок державного та місцевих бюджетів, але при наявності контролю виключно з боку Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність єдиного підходу в Україні щодо державної політики розвитку підприємництва та відсутність участі в цій політиці територіальних громад для забезпечення прав громадян на підприємницьку діяльність. Потреба в забезпеченні єдиної державної політики розвитку підприємництва та інновацій.</p> <p><i>Наслідки:</i> Створення засад для формування сприятливих умов діяльності малого та середнього підприємництва та зародження</p>

	України та місцевих органів виконавчої влади.	прошарку середнього достатку підприємців.
3	Внесення змін в Господарський кодекс України щодо встановлення порядку реєстрації саморегульованих організацій в Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність єдиної громадської системи захисту та представництва інтересів бізнесу. Відсутність компетентних саморегульованих організацій в кожному регіоні, областях та в містах. <i>Наслідки:</i> Підтвердження належної компетенції та ділового рівня саморегульованих організацій, які заявляють про функції підтримки підприємництва.
4	1. Внесення змін до Закону України «Про адміністративні послуги» щодо спрощення порядку та доступу для отримання адміністративних послуг в електронній формі (за наявності електронного цифрового підпису), а також послуг у сфері пенсійного забезпечення, з обов'язковим урахуванням потреб осіб з інвалідністю; визначення компетенції у сфері регулювання електронного порядку надання адміністративних послуг за одним уповноваженим державним органом з переданням в управління йому реєстрів; визначення в законодавстві України обсягу інформації, яка вводиться в реєстри з урахуванням імплементації норм законодавства ЄС про персональні дані.	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Недостатня оперативність надання адміністративних послуг громадянам та підприємцям. Попередні реформи, які надали можливість записуватися в ЦНАПи онлайн і отримувати талончики в електронні черги, не сильно спростили порядок і головне – швидкість надання адміністративних послуг, тому цей порядок потребує удосконалення. <i>Наслідки:</i> Прискорення і спрощення порядку надання адміністративних послуг.
5	Внесення змін до Податкового кодексу України щодо а) спрощення порядку подання податкової звітності платниками податків в електронній формі через електронний кабінет платника податків; б) зменшення податкового навантаження на платників податків шляхом запровадження додаткових спеціальних податкових режимів для експортерів та тих суб'єктів господарювання, які проводять діяльність згідно з пріоритетними напрямками інноваційної та/або науково-технічної діяльності.	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Бюрократизовані вимоги щодо форм і частоти подачі фінансової, податкової звітності; непросте податкове навантаження. Відсутність прозорої системи процесів звітування та існування надмірного податкового навантаження потребує негайного оновлення порядку надання звітності, спрощення відповідних процедур та усунення податкового тиску шляхом удосконалення системи оподаткування, обліку та звітності. <i>Наслідки:</i> Стимулювання активності та спрощення ведення господарської діяльності.
6	Внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської	<i>Обґрунтування необхідності:</i> Ускладненість механізму ліцензування

	<p>діяльності» щодо зміни критеріїв та спрощення порядку отримання ліцензії суб'єктами господарювання.</p>	<p>певних видів господарської діяльності. Ліцензування завжди є перешкодою до активного проведення підприємницької діяльності, тому вкрай важливим є зменшення адміністративного тиску на суб'єктів господарювання та спрощення започаткування і ведення бізнесу шляхом усунення зайвих обмежень в провадженні господарської діяльності.</p> <p><i>Наслідки:</i> Зменшення витрат суб'єктів підприємницької діяльності та усунення корупційної складової.</p>
--	--	---

ЩОДО НАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ СТОСОВНО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глібко С.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORSID <https://orcid.org/0000-0003-3398-9276>*

Любчич А.М.,

*кандидат юридичних наук, учений секретар
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України
ORSID <https://orcid.org/0000-0002-6492-4179>*

Подрез-Ряполова І.В.,

*науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORSID <https://orcid.org/000-0002-8802-144>*

Перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки є одним з першочергових завдань державної політики, що безпосередньо пов'язано з встановленням ефективного правового регулювання інноваційної діяльності, яке може бути забезпечено існуванням дієвої нормативно–правової бази.

На даний час основною проблемою стосовно правового регулювання інноваційної діяльності є потреба вдосконалення чинного законодавства, що забезпечує функціонування й розвиток інноваційного процесу в Україні та необхідність розвитку нормативно-правової бази стимулювання інноваційної діяльності.

З метою вдосконалення чинного правового регулювання інноваційної діяльності запропоновано низку змін до законів у вказаній сфері, прийняття яких забезпечить створення ефективного механізму функціонування національної інноваційної системи.

Так, в зв'язку з відсутністю в чинному законодавстві єдиної системи визначення пріоритетів розвитку як самої національної інноваційної системи так і окремих напрямів економіки та чіткого визначення суб'єктів та об'єктів національної інноваційної системи пропонується внести відповідні зміни до Закону України «Про інноваційну діяльність» [1] та об'єднати положення Законів України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності» [2], «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [3] та «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» [4].

Крім того, враховуючи відсутність в Україні системи трансферу технологій та наявність обмежень щодо укладення договорів у сфері трансферу технологій, пропонується внесення змін до Закону України «Про державне

регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [5], до Закону України «Про вищу освіту» [6], до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [7] щодо умов укладання відповідних договорів, визначення компетенції всіх учасників мережі трансферу технологій та передбачення обов'язкової участі в мережі трансферу технологій наукових установ, закладів вищої освіти та наукових парків з обов'язковою реєстрацією в відповідній мережі всіх учасників.

В свою чергу, неефективність функціонування наукових парків в Україні за певними критеріями потребує внесення відповідних змін до Закону України «Про наукові парки» [8], що призведе до закріплення статусу наукових парків як ключових елементів мережі трансферу технологій потребує.

Слід підкреслити, що на даний час в Україні спостерігається динамічний розвиток ринку стартап-компаній, що зумовлює актуальність у визначенні особливостей правового регулювання діяльності цих суб'єктів. В національному законодавстві відсутнє розуміння стартапу як науково-технологічного проекту та юридичної особи, в зв'язку з чим пропонується внести зміни до чинного законодавства шляхом визначення місця стартапів в інноваційній системі та регламентації підстав бюджетної підтримки стартапів (з врахуванням можливості діяльності стартапів у формі малих та середніх підприємств та встановленням залежності статусу стартапів від наукоємної частини в проекті).

Таким чином, внесення запропонованих змін в чинне законодавство повинно забезпечити послідовний розвиток та стає функціонування національної інноваційної системи.

Пропозиції щодо питань, які потребують законодавчого врегулювання

№ з/п	Питання, які потребують законодавчого врегулювання (орієнтована назва законопроекту, його мета та предмет регулювання)	Обґрунтування необхідності розроблення законопроекту, очікувані правові та інші наслідки його прийняття як закону
1	<p>1. Внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою визначення чіткого суб'єктного складу учасників національної інноваційної системи та об'єктів регулювання та застосування механізму державної підтримки до інноваційної діяльності.</p> <p>2. Об'єднання Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності», Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i></p> <p>(1) Відсутність чіткого визначення суб'єктів та об'єктів національної інноваційної системи.</p> <p>(2) На законодавчому рівні не регламентована єдина система визначення пріоритетів розвитку як самої національної інноваційної системи так і окремих напрямів економіки.</p> <p><i>Наслідки:</i></p> <p>Створення ефективного механізму функціонування національної інноваційної системи та визначення критеріїв для фінансової підтримки інноваційної діяльності.</p>

	науки і техніки» та Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій».	
2	<p>1. Внесення до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», до Закону України «Про вищу освіту», до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» змін щодо обов'язкової участі в мережі трансферу технологій наукових установ, закладів вищої освіти та наукових парків з обов'язковою реєстрацією в відповідній мережі всіх учасників.</p> <p>2. Внесення змін в Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» щодо визначення компетенції всіх учасників мережі трансферу технологій.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> Відсутність в Україні системи трансферу технологій. При реєстрації трансферу технологій як приватної особи фактично відсутня мережа трансферу технологій. <i>Наслідки:</i> Перехід до реальної комерціалізації наукових розробок.</p>
3	Внесення в Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» змін щодо умов укладання за яких суб'єкту господарювання вигідно було б продавати не саму технологію, а товар, який виготовлений на території України за допомогою неї та розширити коло суб'єктів, які можуть створювати та реалізовувати технології.	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i> (1) На законодавчому рівні у договорі трансферу технологій встановлена обмеженість щодо укладення договорів у сфері трансферу технологій, а саме: обмеження обсягу виробництва продукції; обмеження, які суперечать законодавству, стосовно використання майнових прав на технології та їх складові; заборона використання аналогічних або більш досконалих технологій та їх складових; заборона або обмеження експорту продукції, виготовленої із застосуванням технології; обмеження експорту технологій також можуть бути зумовлені міркуваннями національної безпеки; обмеження в удосконаленні отриманої технології, нерівноправні умови обміну наступними змінами, обмеження кількості, виду і ціни продукції, що буде вироблятися одержувачами технологій територіальна обмеженість передачі технологій в закордонні країни. (2) Використання технології залишається доступним лише обмеженому колу суб'єктів її трансферу тому, що створити технології мають лише держава (через систему існуючих науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів) та потужні транснаціональні корпорації (через</p>

		<p>систему створених ними наукових підрозділів, що покликані виробляти наукоємні продукти для їх наступного використання у власній господарській діяльності).</p> <p><i>Наслідки:</i></p> <p>Системна модернізація механізму трансферу технологій на законодавчому рівні та дерегуляція трансферу технологій шляхом спрощення умов та процедур передачі технологій в закордонні країни з України до іноземних фахівців на законодавчому рівні дозволить Україні відбутися як впливовий гравець на світовому науковому рівні.</p>
4	<p>1. Внесення змін до Закону України «Про наукові парки» щодо введення наукової ради як наглядового органу для визначення напрямів роботи наукового парку та контролю за виконавчим органом управління наукового парку.</p> <p>2. Внесення змін до Закону України «Про наукові парки» щодо можливості в статутному капіталі приватних осіб мати переважну частку при праві наукової ради накладати вето на рішення виконавчих органів в певних випадках.</p> <p>3. Внесення змін до Закону України «Про наукові парки» щодо звільнення від доходу на прибуток науковців засновника (наукових установ, закладів вищої освіти), які інвестують свої кошти в наукові парки.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i></p> <p>Неефективність функціонування наукових парків в Україні:</p> <p>(1) Відсутність можливості ефективного залучення приватних коштів та заохочення науковців до участі в наук парках.</p> <p>(2) Непрозорість системи управління науковими парками.</p> <p>(3) Необхідність спрощеного використання основних фондів державних установ-засновників наукових парків.</p> <p><i>Наслідки:</i></p> <p>Закріплення статусу наукових парків як ключових елементів мережі трансферу технологій.</p>
5	<p>1. Визначити місце стартапів в інноваційній системі в Законі України «Про інноваційну діяльність».</p> <p>2. Визначити залежність статусу стартапів від наукоємної частини в проекті.</p> <p>3. Визначити в Законі України «Про інноваційну діяльність» підстави бюджетної підтримки стартапів та врахувати при цьому можливість діяльності стартапів як малих та середніх підприємств.</p>	<p><i>Обґрунтування необхідності:</i></p> <p>Відсутність розуміння стартапу як науково-технологічного проекту та юридичної особи в законодавстві України:</p> <p>(1) Неможливість здійснення підтримки стартапу за рахунок бюджетного фінансування а також відсутність чіткого розуміння режиму підтримки стартапів за рахунок приватних коштів.</p> <p>(2) Відсутність законодавчого відмежування стартапів від малих та середніх підприємств та їх особливостей в зв'язку з наукоємною частиною їх характеристики.</p> <p><i>Наслідки:</i></p> <p>Створення умов для прозорого фінансування комерціалізації наукових розробок.</p>

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [дата звернення: 15.10.2019].
2. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> [дата звернення: 15.10.2019].
3. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> [дата звернення: 15.10.2019].
4. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: Закон України від 09.04.2004 р. № 1676-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15> [дата звернення: 15.10.2019].
5. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> [дата звернення: 15.10.2019].
6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [дата звернення: 15.10.2019].
7. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [дата звернення: 15.10.2019].
8. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17> [дата звернення: 15.10.2019].

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ ШАПОВАЛОВОЇ О.В.

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ
БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ВЕКТОР НОВОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

Оригінал-макет

О.І. Воронько

Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 10,4. Обл.-вид. арк. 11,8.
Наклад 100 прим. Вид. № 3238. Замов. № 34(2019).
Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
Адреса : просп. Центральний, 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
E –mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна